

САМОСТІЙНА УКРАЇНА

INDEPENDENT UKRAINE

ОРГАН О. Д. В. У.

ЗМІСТ

Т. Курпіта
Закінчення поеми «Полк Слави» стор. 1.

Д-р Юліян Вассиян
Де могили — там воскресіння стор. 4.

Ген. Микола Капустянський
Полковник Є. Коновалець — Командир Корпусу Січових Стрільців стор. 4.

Дмитро Андрієвський
Героїчна доба українського націоналізму і полковник Є. Коновалець стор. 6.

Михайло Шарик
На слідах полк. Євгена Коновальця в Канаді стор. 8.

Зиновій Книш
Микола Міхновський і вибори до IV Думи стор. 11.

Володимир Шемердяк
В якому напрямі? стор 16.

Галина Лащенко
Поворот 17

Літописець
Український історик про романи Сенкевіча стор. 20.

Степан Куропась
Доповідь проф. Ю. Бойка в Чікаго стор. 22

Мандрівка по журналах стор. 24.
В царстві книг стор. 24.
З життя в ОДВУ стор. 26

Рік XI. ЧЕРВЕНЬ, 1958 Ч. 6 (114)

САМОСТІЙНА УКРАЇНА

Видає: Центральна Управа Організації Державного Відродження України
Редаґує Колегія

Адреса Редакції і Адміністрації:
INDEPENDENT UKRAINE
Cooper Station P. O. Box 4
New York 3, N. Y.

Редакція застерігає собі право скорочувати рукописи. Рукописи на бажання авторів повертаються.

Передруки з «Самостійної України» дозволені тільки за поданням джерела.

Редакція застерігає собі авторське право друкованих в журналі статтей.

Редакція містить теж дискусійні матеріяли, що є висловом думки автора, а не Редакції.

Статті підписані повним іменем авторів є їх особистими думками і вони не конче мусять висловлювати думки Редакції.

Ціна одного примірника в ЗДА і Канаді — 35 центів. В Англії і Австралії — 2 шілінги. В інших держазах рівновартість 35 центів в перечисленні на валюту даної держави по обов'язуючому курсі.

Передплата «Самостійної України» виносить річно:

в ЗДА і Канаді — дол. 4,

в Англії і Австралії — 24 шил.,

в інших державх рівновартість дол. 4 в перечисленні на валюту даної держави.

INDEPENDENT UKRAINE

Published monthly by the Organization for the Rebirth of Ukraine
Cooper Station P. O. Box 4
New York 3, N. Y.

САМОСТІЙНА УКРАЇНА

Рік XI. ЧЕРВЕНЬ, 1958 Ч. 6 (114)

Теодор Курпіта

„ПОЛК СЛАВИ"

ЗАКІНЧЕННЯ ПОЕМИ

Про що ж нам думати, про що гадки снувать,
Пробитим сумнівом і спорами роздертим,
Як в краю рідному обгорені стоять

Хрести на згарищах, коли в підвалах смерти
Гниють апостоли та очі супостат
Вогнем випалює Маріям страснотерпним?

Про що ж нам думати? Вином яких цитат
Свої опянювать гіркі серця і душі,
Як буря вимела і попіл з наших хат,

Як ниє ночами з храмів завмерла жужель
І, страхом гонені, втікаємо в світи,
Слізми вмиваючи чужі моря і суші?

Про що ж нам думати? Кому свій плач иести
Під небом Мюнхену, Нью-Йорку чи Оттави,
Слабим і втомленим од журб і самоти?

Які вишукувать терцини чи октави,
Щоб совість Заходу здригнулась од жахіть
Руки убивчої московської держави?

Хто нас послухає? Чиї чуття крихкі
Ми сцементуємо на прю червоній ночі,
Як ми роз'єднані, осліплі і глухі?

Чи хтось повірить нам, що згоди й волі хочем,
Як ненавидимось і спільно від століть
У ім'я єдности собі ми кров все точим...

О, ви, що чуєте! Почуйте і прийміть
Слова заплакані за власний голос болю,
І чола зморщені над одним похиліть!

Над тим, що лишене... Над тою, що у полі
Схилилася... Що плід її квітчав
Шинелі лицарів в велике свято волі.

Ячить батьківщина... У відблисках заграв
Рида на згарищі обдерта рідна мати,
Лице втираючи в надгорений рукав...

Батьків запряжено в плуги Сибір орати,
Сестер поганьблено і зранених братів
Залізом сковано і кинено за ґрати...

Країну знищено. Тверді сліди дідів
Вітри завіяли і сніговії вкрили
Стежки черемхові на Київ і на Львів...

Минуле сплямили. В прийдешнє віру вбили,
В сучаснім здавили любов і співчуття
Та йти й оплакувать живим заборонили

Живе потребане і неживе життя,
Життя без радости, без усміху і мрії,
Як заперечення людини і буття.

Який рушійний біль рвав серце Єремії,
Як він оплакував, ступаючи вночі
По мертвих звалищах, град слави і надії.

По рідним бродячи, він сцілював мечі
І струни порвані та віднаходив в праху
До брам прийдешнього незламані ключі.

З руїн нас вирвано... У темінь туг і жаху
Нас, мов в безодню, пущено страшну,
Без світла іскорки, без виходу і шляху,

У друкарні нашого Видавництва закінчується друк великої поеми співробітника нашого журналу письменника Теодора Курпіти п. н. «ПОЛК СЛАВИ», що своєю тематикою охоплює 1939 - 1956 роки в поневоленій Україні. З уваги на високу літературну вартість цієї поеми та її ідейно-політичні вальори — передруковуємо за згодою Шановного Автора її закінчення, щоб дати змогу Дорогим Читачам самим оцінити названий твір та запізнатись із проблематикою мислення сьогочасних наших літераторів поза межами Рідного Краю. — Редакція.

Віднято спокій нам і вбито голод сну
І, поспіль лаючись, помчали ми в розпуці
З пожару рідного в крайсвітню сторону.

Пішли за кару ми, щоб в поневірці й скуці
До згоди братньої иам піднялась рука,
Та щоб, скитаючись в неспокої гнітучім

По бруках Мюнхенів, Нью-Йорків і Чікаґ,
Одне ми бачили й усьому надавали
Печать єдиного й його єдиний знак.

Про що ж нам, клепаним обухом літ немало,
Сьогодні мріяти? Які снувать гадки
В серцях розгублених, безкрилих і опалих?

Чи в час найлютіший, як кров'ю край рядки
Щодня історії своєї пише, зиов нам
Пора розжарювать незгоди і сварки?

Чи час дивитися безрадно і безмовно,
Як в ґеттах вузькостей згаряємо ущерть
У міжусобицях кривавих і безкровних?

Як нас охоплює заглади круговерть
І нападаємо на брата тихо ззаду,
Як грозить спереду від ворога нам смерть?

Де світлість мислення? Яка мета чи задум
З собою битися в гіркі скитальчі дні,
Хто з нас, знесилених, удома має владу?

О, схаменімося і погасім огні
Злоби й ненависти, що палить нас віками,
І в душі приступу не даймо сатані.

Нехай архангелом над нашими думками
Добро батьківщини ширяє і блистить
Та закликає нас натхненними словами

До братолюбія і мирности співжить,
До серця одности і до спільноти духа
Назустріч дійснених об'явлеиь і відкрить...

Хай літ злопам'ятних бездум'я і задуха
Безслідно згубляться і згоди благодать
Оновить душі нам, завмерлі в завирюхах

І в бурях пристрастей... Хай над тавром проклять
Нагнуться радісно благословенні ґрона
Єдиномислія задумань і почать.

Хай гнівом кинена на очі серць заслона
Добром відхилиться і єдність та любов
Повиють овочі для нас своєго лона.

До згоди кличе нас розлита рідна кров
І крик вивожених, застиглий над балками,
Та непокорених в сибірських тундрах зов.

Ждуть діл об'єднаних плакучі духи камер,
Чекає Вінниця, Суботів і Батіг,
Манявські залишки з Виговського кістками,

Могили русичів, що їх засипав сніг
І затолочили, йдучи по хліб і сало,
Азійські полчища і сталь сусідських ніг...

Хай душі лучить нам те все, що роз'єднало,
Що отруїло їх цикутою жажди
І в даль заобрійну тужити нас послало

За благовіщенням йорданської води,
За словом Голуба і дзвонами осанни
Та срібним гомоном Господньої ходи...

Ми переможемо. І вигоїмо рани
Одним підпалені й огорені вогнем
Та сонце стрінемо свободи довгождаие.

Рам'я до рамени! Дивіться — осяйне
З-під сліз і попелу підносить Край обличчя
І скеля тріскає під спіненим конем...

Вслухайтесь!
Чуєте?
Це — Україиа кличе...
Спішіть із поміччю і єдности вінець
Кладіть на голони квадриґам будівничих.

Встає батьківщина з заліза і сердець...
Зіниці широко! Чи бачите, як диіє
І світлом повниться початок і кінець?

Як дзвони моляться у Юрі і Софії?

Душа незцілена хай Бога не узрить,
Рука роз'єднана нехай задеревіє
У Воскресення всевоскресну мить.

....

Святослав Гординський

A.D. 1941

(Із збірки «Вогнем і смерчем»)

Ще не скінчені дні поневірки й наруги:
На руїнах держав у пилу стоїмо,
ТаТа зміняє одного наїзника другий,
І над карком рипить по-старому ярмо.

Що ж писати? Про кров, про дими, про пожари?
Проклинати — кого? Може, долю лиху,
Що поставила нас для довічньої кари
На полях кочових, на розстаї-шляху?

Докоряти — кому? Чи залізу чужому,
Що бозсердне й тверде, — чи собі той докір, —
М'якосердній душі, що зжахнулася грому,
Як над світом заблис, мов Господній топір?

Ритм похідних фаланг, переможні квадриґи,
Пожадливий наш зір їх проводить вперед,
Але хто присудив, при дорогах великих,
Нам стояти без слів, без поривів, без мет?

І хто долю нам дав лиш розлоги орати
І довбати руду для ворожих мечів, —
Нам, кому на серцях полум'яні стигмати
Вкарбувала доба й накипілий наш гнів?

Осі навала летить на сталеву навалу,,
Йдуть народи, як тьма, йдуть під лопіт знамен,
Та для них Україна — лиш збіжжя і сало,
А для наших сердець — найсвятіше з імен.

Туп підкутих чобіт. За розбоєм розбої,
Знов збудили в огні, як прорік ще Тарас —
І в обличчя п'ястук тих, хто право присвоїв,
І закони чужі — проти нас, не для нас.

Д-р Юліян Вассиян

ДЕ МОГИЛИ -- ТАМ ВОСКРЕСІННЯ

Де багато могил — там буде велике воскресіння. На наших очах укривають Україну тисячі й мільйони могил. Хто знає їх число, хто обніме їх усіх своїм зором, хто збагне жорстоку тайну червоного голоду й відгадає, скільки стосів українських тіл покладено в кожний гріб? Ніхто! Ніхто з живих сьогодні українців не знає ні числа, ні часу, ні путтям масової насильної смерти своїх мільйонів. Лежать вони сотнями й тисячами в братських могилах — не мріють, але сплять камінним сном смерти. Далекі собі, без знаків героїчного терпіння — страшний образ мертвої маси. Вони не вмерли в боротьбі за право вільної людини — тому не воскреснуть стократним гомоном у душах нащадків, не прокинуться в день кривавого суду як долева сила, щоб пригадати живим свій подвиг і показати їм шлях волі й слави.

Україна має багато-багато могил, але за мало воскресних хотінь і надій. Країна молока й меду сотворена для сміливих осягів здобувців, — для своїх споконвічних земляків-орачів ця буйна земля сталася прокляттям, бо закляла їх у своїх вічних рабів. На могилах мільйонів невільників, що згинули з катівської руки, нема ні червоних квітів жертви, ні зелених листів лавру. Ніхто не приходить сюди поминати з тихій молитві тих, що загатили своїм тілом глибокі доли, — вони безіменні й забуті. Бо тільки лицарська смерть сама ставить собі пам'ятник безсмертної слави і могили лицарів знайдуть нащадки навіть тоді, коли злочинна рука зрівняє їх з землею.

Україна не мала соток тисяч укр. батьків, тому пропали мільйони синів, а їх життя закінчилося смертю, що не видасть плоду. Не буде жнив на перелозі, заглушеному бур'янами степової сваволі! Що глибше оре ворожий плуг, то буйніше відживає бур'ян і, вкриваючи широкі батьківські лани, заслонює рідко розкинені могили борців.

Україна мало має лицарських могил. Ще не виросли вони на всіх її кінцях — від півночі до півдня, від сходу на захід сонця, по містах і селах, на горах і долах. Аж тоді, коли в дні кривавих річниць гомін предківських діл обійме всю українську землею, тоді Україна відчує незрушну вагу свого минулого і зможе певно посягнути по своюприйдешність.

• • • • • • • • • • • • • • • • •

Микола Капустянський

ПОЛКОВНИК ЄВГЕН КОНОВАЛЕЦЬ -- КОМАНДИР КОРПУСУ СІЧОВИХ СТРІЛЬЦІВ

«Козачий склад має велике значення, а ще більше — душа армії, її командний склад. А найбільшу ролю відіграє розум і воля армії — її вожді.»

«Похід Українських Армій на Київ-Одесу в 1919 р.» книга II, з передмови.

Українська армія творилася і чинила у вирі революційних подій, що так бурхливо і широко розгорнулися на Сході Європи в 1917-20 роках. Вони поклали свою печать на організацію і характер нашої збройно-революцімної сили. На загал в Українській Дієвій Армії майже кожна з більших формацій, а саме корпуси або групи, дивізії, а навіть часами й окремі полки мали питому їм відмінність і своє рідне обличчя, що його у великій мірі надавали їм їх командири, а також і командний склад.

Наведемо приклади:

Одну з найсильніших частин Дієвої Армії Запорізький Корпус, створив генерал Натіїв і загартував в успішних боях. Гідним його заступником був полковник Болбочан. Проте, коли на весну 1919 року почав тим корпусом керувати Данченко і Волох, то вони спричинили катастрофу на південному фронті. Згодом новий, здібний, командир Запорізького Корпусу, полковник В. Сальський, цілком відновив його велику боєздатність, витривалість, завзяття і маневровість.

Також пригадаємо Повстанчу Групу палкого отамана Юрка Тютюнника. Він її сформував, приєднав до Дієвої Армії і керував нею по свойому «образу і подобію».

Не слід поминути невгнутої Вапнярської Групи і неперевершеної в боях 3. Залізної Дивізії, сформованої її талановитим командиром, полковником О. Удовиченком.

Гідна уваги своєрідна 6. Січова Дивізія, сформо-

вана в Ланцуті в 1920 році полковником М. Безручком, яка так визначно пописалася в польсько-советській кампанії того ж року.

Всі ті частини і незгадана тут Волинська Група та ще й інші гармонійно боролися попліч, згідно з директивами Штабу Дієвої Армії.

Але найбільш своєрідною, значно відмінною, ми сказали б , неповторною, політично-стратегічною формацією, був Корпус Січових Стрільців з його творцем і незмінним командиром Євгеном Коновальцем. Січові Стрільці це фактично гвардія Української Центральної Ради й Уряду Української Народньої Республіки та їх головна опора.

Корпус Січових Стрільців своїм вояцьким складом, духом і наставленням став кузнею українського військового соборництва і вдалим того роду експериментом. (В корпусі було по 50% вояків з західніх і центральних земель).

Щоб правдиво оцінити Полковника Євгена Коновальця, як одного з полководців української визвольної боротьби, треба визначити ролю і питому вагу Січових Стрільців в добі Української Центральної Ради, за Гетьманату і при Директорії. Тоді зже можна в увесь зріст побачити постать їх командира, та видатні риси його вдачі.

Пригадаймо ці етапи:

1. В добі Української Центральної Ради —

В листопаді 1917 р. почав організуватися в Києві Галицько-буковинський Курінь Січових Стрільців. До нього поволі наспізають з Царицина, з полону, Андрій Мельник, Роман Сушко, Василь Кучабський і другі. Вже в січні цей курінь під кермою полковника Коновальця стає сильною своїм духом, організованістю, дисципліною й озброєнням, бойовою, маневровою формацією в складі трьох сотень піхоти, одної кулеметної й одної батерії. Полковник Коновалець здобуває собі й Куріневі повне довір'я Української Центральної Ради й Уряду Української Народньої Республіки, а Січові Стрільці стають їх охороною.

Наприкінці січня та на початку лютого 1918 року Січові Стрільці беруть видатну участь в обороні підступів до Києва (сотня Романа Сушка), проти навали Червоної Армії, а зокрема в успішній боротьбі з большевицьким повстанням в Києві, в найтіснішій бойовій співпраці з Гайдамацьким Кошем Симона Петлюри і з ним особисто. Головно їх спільними зусиллями, а також і молоді — героїчних Крутян, Вільних Козаків, Гордієнківців і інших частин, — пощастило ціною великих жертов затримати наступ Муравйова і здушити повстання з столиці. А тим виграти час для підписання Берестейського Договору в днях 9. II. 1918 року.

Ми маємо підстави думати, на маргінесі перебігу бойових подій, що без Січових Стрільців героїчні оборонці столиці самі не спромоглися б виграти цей конечний час і тоді ситуація змінилась би на гірше для нашої справи.

В пляновому відвороті Центральної Ради, Уряду і Війська з Києва, полковникові Коновальцеві з його курінем поручено охорону Центральної Ради й уряду, а сотня Романа Сушка прочищує шлях на захід.

В березні, з поворотом війська й уряду до Києва, Січові Стрільці розгортаються в полк, поповнюючись вояками з центральних земель, — що вже цілком надає форму і зміст соборницької військової формації. Січовики залишаються в Києві як надійна опора Центральної Ради й Уряду.

2. За Гетьманату:

В дні 29 квітня 1918 року німці повалили уряд Української Народньої Республіки. Під охороною німецької армії відбулося обрання генерала Павла Скоропадського гетьманом України. Січові Стрільці, вірні легітимному урядові УНР, відмовляються співпрацювати з Гетьманом. У висліді — німці їх обеззброюють. На жаль відмовились співпрацювати з гетьманським урядом українські національні кола з Центральної Ради, а це заважило на поставі Січових Стрільців. Частина Січовиків, з Романом Сушком на чолі, подалась до Запорізької Дивізії. Євген Коновалець, Андрій Мельник і Стрілецька Рада

В Україні ситуація поволі починає все більше за-

залишилися в Києві.

вогнюватися. Німці поводяться як окупанти. Селянство відповідає повстанням; його гасять карні сотні гетьманської влади з допомогою німців. Гетьманська влада все більше підпадає під вплив реакційних москвофільських угрупувань (ПРОТОФІС). Навіть сам Гетьман не в силі їм опертися.

Український Національний Союз в гострій опозиції перед гетьманом хоче рятувати наші національно-державні здобутки, але безуспішно. Тимчасом перемагає Антанта. А гетьман робить катастрофальний крок — оголошуючи 14 листопада відомий федераційний маніфест.

Того ж самого 14 листопада 1918 року Директорія, вилонена Українським Національним Союзом, в обороні суверенности Української Держави проголошує заклик до повстання проти Гетьмана і його влади.

Треба зазначити, що Євген Коновалець і Андрій Мельник постійно вживали всіх зусиль, щоб Гетьман виразно тримався національних позицій. Навіть ще 15 листопада полковник Коновалець востаннє закликав Гетьмана уневажнити маніфест, запевняючи його, що тоді Січові Стрільці стануть в його обороні. На превеликий жаль Павло Скоропадський не зазернув... а Січові Стрільці тоді вже всеціло підтримали Український Національний Союз. Почалося всенароднє повстання, в якому ключева роля припала Загонові Січових Стрільців.

Пригадуємо три фази того повстання:

1. Біла Церква — район розташування Січових Стрільців і Хвастів, стають головною квартирою Директорії і Головного Отамана Симона Петлюри.

2. Дня 18 листопада Січові Стрільці під Мотовилівкою наносять вирішальну поразку сильному відділові князя Святополк-Мірського, чим відкрито шляхи до Києва.

3. Січовики розгортаються в Осадний Корпус, прилучивши до себе Сердюцьку Дивізію з кінним полком — осадний корпус має вже до 20.000 вояків.

На Лівобережжі приєднуються Запоріжці й інші українські військові частини. Повстання охоплює всю Україну. Та його долю вирішує Осадний Корпус. Дня 14 грудня 1918 року Січові Стрільці і Дніпровська Дивізія вступають з Київ. Того ж дня геть ман Павло Скоропадський офіційно зрікається влади. Так, за один місяць боїв, Директорія мечем уневажнила цей політично і психологічно дуже небезпечний федеративний акт з Росією і віднозила суверенність Української Народньої Республіки.

На загал авторитет Полковника Євгена Коновальця і популярність Корпусу Січових Стрільців ще більше зростають. Полковник Андрій Мельник стає начальником Штабу Дієвої Армії як речник Січових Стрільців та видатний і популярний у війську і суспільності діяч.

Привернення суверенности Українській Державі було осягнуте дорогою ціною. Україна знову опинилася з чотирьох боків оточена ворогами, а саме: москалями червоними і білими, поляками та вор наставленою Антантою. А в Україні ширилася большевицька пропаґанда і повставали вогнища анархії і безладдя.

За таких обставин в період Директорії УНР Корпус Січових Срільців бере видатну бойову участь в героїчному змагові Української Армії, під кермою Головного Отамана Симона Петлюри — як один з її головніших складників. А саме: в тяжкій обороні Києва і в боротьбі з анархією й отаманією, — у квітневому протинаступі Дієвої Армії, атакуючи Бердичів, — в прориві большевицького фронту і в Проскурівській операції, — в липні-серпні в переможному поході об'єднаних армій Галицької й Наддніпрянської на Київ-Одесу, — у війні з Денікіном, — нарешті в жахливому Чотирокутнику Смерти й у відвороті на Любар, де в грудні 1919 року розв'язує Корпус Січових Стрільців, не бажаючи співпрацювати з поляками зо шкодою соборности Українських Земель і творить славетну Українську Військову Організацію (УВО), яка іншими методами продовжить визвольні змагання Українського Народу за самостійну і соборну Українську Державу.

На загал Січові Стрільці — ця «пар ексцеллянс» військово-соборницька формація, добре зорганізована і відповідно вивінувана — відігравали поважну ролю в перипетіях багатогранної визвольної війни, а їх незмінний, талановитий командир виростає на історичну постать.

Наводжу витяг з характеристики написаної зимою 1920 р. в Ланцуті, автором праці «Похід Українських Армій на Київ-Одесу»:

> «... командував групою отаман Коновалець діяльний творець Січовиків... розумна людина, чудово орієнтувався в різних політичних течіях, уміє підтримати свій авторитет... перед підлеглими і здобути в них повагу... боєве керівництво військом покладав на своїх начальників штабів, даючи їм вільну руку й санкціонуючи їх розпорядження.
>
> Взагалі в більшій мірі політик і дипломат, аніж військовик».

Так, скажемо ми, полковник Євген Коновалець був здібним командиром фронтової війни, а як полководець визвольних формацій Української Національної Революції з її багатогранними, відповідальними завданнями, політичного, стратегічного, військово-організаційного і революційного характеру. Полковник Коновалець добре умів оцінити ситуацію, повзяти рішення і його реалізувати. На загал, полковник Коновалець мав безсумніву великі організаційні здібності і провідницький хист, був він мужний і вольовий. Його політично-державницька цілеспрямованість, безкомпромісова боротьба за суверенну і соборну Українську Державу були для Полковника завжди катеґоричним імперативом і дороговказом його життя, жертвенної праці аж до геройської смерти.

•••••••••••••••••

Дм. Андрієвський.

ГЕРОЇЧНА ДОБА УКРАЇНСЬКОГО НАЦІОНАЛІЗМУ І ПОЛКОВНИК ЄВГЕН КОНОВАЛЕЦЬ

В двадцятих роках Бельгія, де я тоді жив, лежала на периферії українського еміґраційного життя. Смерть Головного Отамана потрясла невеликим гуртом українців, серед яких я обертався. Вона двигнула мене на перший виступ в українській пресі закордоном. Відтоді стали ми ще пильніше при-

слухатися до того, що ділялось в інших країнах скупчення українських вигнанців. Ми знали про існування і дії УВО на Західніх Землях, про її Команданта, Полковника Є. Коновальця, про різні студентські націоналістичні організації. З часом наш невеликий гурт з Бельгії звернув видно на себе увагу деяких осіб з важніших осередків.

В кожнім разі десь на весну 1927 р. до мене в Брюсселі завітав П. Кожевників, що займався студентськими спразами і їздив по Європі, беручи участь в міжнародніх студентських з'їздах. При нагоді одної з таких подорожей він дістав доручення Полковника Є. Коновальця стрінутись і переговорити зі мною про те, що хвилювало середовища націоналістичної молоді Берліна, Праги і т. д. Відразу можна було ствердити, що між мною і тими середовищами існує спільна мова. Видавалося, що існують ідеї, які зависли в повітрі, які дозрівають і неби стиглі овочі просяться в руки, готові до споживання. З таким враженням виїхав від мене назад до Берліну П. Кожевників, який пов'язав мене з зовнішнім світом.

Я став листуватись з Полковником і той запросив мене приїхати влітку 1927 р. до Берліну на побачення. Вистарчило два дні розмов з Полковником, щоб ствердити враження від стрічі з Кожевником. По короткім перебуванні в Німеччині Полковник порадив мені навідати Прагу, щоб запізнатись з тамошніми його однодумцями, а насамперед з редактором «Націоналістичної Думки» В. Мартинцем. Тоді вже йшла підготова до Конференції Націоналістів і в центрі заходів стояв редактор того органу. Я відразу включився в акцію і став містити мої статті в «Націоналісичній Думці». Одною з них була стаття «Розбудова Нації» (6-8 м. 1927 р.), яка мала торувати шлях до Конференції. Тій же цілі мала служити і стаття В. Мартинця «Замітки для майбутньої Конференції Українських Націоналістів» (9-10 1927 р.).

Літо 1927 було часом інтенсивної праці по різних осередках націоналістичного руху. В мене зложився плян тої організації, яку ми намірялися заснувати, щоб об'єднати в ній розпорошені гурти й особи, що шукали нових шляхів, а насамперед виходу з ситуації, яка зложилась в наслідок збройних змагань. Я її мислив в формі Ліги лицарів Розбудови Нації і навіть придумав емблему для неї. В листах до Полковника я наглив його скликати Конференцію, на якій би зійшлися всі, що працювали над спільною справою ідеологічно, політично, організаційно. Врешті рішено відбути Конференцію в листопаді. Тож похав я знов до Берліна і то не з порожніми руками, але з своїми ідеями і проєктами.

Пригадую собі той настрій, те очікування чогось незвичайного, що товаришили мені в цій подорожі. Дарма, що я перебув революцію в Україні, що я брав в ній чинну участь, будучи відпоручником Української Центральної Ради зпочатку на Волині, а потім на Таврії, дотепер я не належав до ніякої політичної організації ані партії. Те, що ми маємо створити тут, на еміграції, має стати моїм політичним пристановищем, варстатом моєї національної праці, тими рамами, в яких уложиться моя суспільна чинність. В ту організацію я маю дати мій вклад і з неї почерпнути сили для життєвого подвигу.

В Берліні я знайшов немалий гурт людей, з яких одних вже знав, а з іншими мав запізнатися і заприязнитися. Крім самого Полковника, тут стрінув я О. Сеника, С. Чучмана та П. Кожевникова з Берліну, В. Мартинця, М. Сціборського, Ю. Вассияна, С. Ніжанківського з Чехословаччини, Б. Кравцева і Л. до одного і шукали спільної мови, товариських зв'язків, взаємозрозуміння. В тій справі багато поміг Макарушку з краю та інших. Ми приглядались один до одного і шукали спільної мови, товариських нам Полковник, який своєю поставою, манерами, мовою створював невимушену, інтимну, просту атмосферу. В тій атмосфері зароджувалась дружба і нав'язувались ділові стосунки, що перетривали десятки років.

Як тепер, так і пізніше Полковник не головував на зборах своїх співробітників. Він волів доруч ведення нарад кому іншому, а сам лишався в гурті. Видно для нього було зручніше приглядатись і прислухатись з боку, впадати в дискусії своїми думками і завзагами. В дійсності ж дискусії йшли здебільша шляхами, протоpованими Полковником його розмовами з окремими учасниками нарад. Головним завданням Полковника було давати синтезу висловлених поглядів. Головування на І Конференції Українських Націоналістів випало мені, а на інших засіданнях членів Проводу головував здебільша Сціборський, який мав до того осібні дані і робив це майстерно.

Головним предметом нарад І Конференції було організування Конґресу Українських Націоналістів. Не пригадую собі точно окремих точок з моїх плянів, привезених з Брюсселю, що були прийняті, а які походили з Берліну чи з Праги. В кожнім разі в «Відозві», прийнятій на Конференції, знаходжу ті думки, якими ми всі тоді дихали і ті позиції, на яких зійшлися. Такі вислови як «сторозтерзана нація» або «палені соромом» говорять про глибоке вичуття трагедії України, знов же думка про «підпорядкування часового і підрядного вічному й основному», свідчить про глибшу застанову над питанням виходу з трагічної ситуації, а мова про «конечність сцентралізування» праці показує на практичний підхід до тогочасних завдань учасників конференції.

Чи не найбільш відважним рішенням І Конференції була постанова про створення «Проводу Укра-

їнських Націоналістів», який зложено з чотирьох осіб, а саме: Полковника Є. Коновальця, як Голови і В. Мартинця, Д. Андрієвського та М. Сціборського, як членів Проводу фактично ніхто не вибирав, він був покликаний до життя шляхом домови між учасниками наради. Український загал, а зокрема націоналісти були поставлені перед доконаним фактом постання Проводу і їм було дано вільну руку піти чи не піти за ним, визнати чи не визнати його авторитет. Як знаємо, за Проводом пішли сотки і тисячі, його авторитет був визнаний як націоналістами, так і ненаціоналістами, які стали числитись з постанням нової політичної сили в українськім житті. І цей факт є дуже знаменним.

Чи той спосіб настановлення Проводу свідчить про диктаторські тенденції Полковника насамперед та учасників Конференції в другу чергу? Зовсім ні. Полковник найменше виглядав і хотів бути диктатором. Навпаки, він не любив брати рішення одноособово і накидати його комусь силою свого авторитету. Він звичайно в важніших справах радився з своїми ближчими і дальшими співробітниками. Прислухаючись до дискусії на засіданнях, забираючи сам слово, він шукав спільного знаменника між висловленими думками, не даючи переваги тій чи іншій особі, лише найбільш слушній думці. Скоро вилонювалась спільна позиція, він формулював її і так доходило до остаточного рішення. Так було на І Конференції, так бувало на Проводі і так практикувалося в цілій Організації.

Оглядаючись в минуле і маючи перед очима перейдений шлях Організації Українських Націоналістів, питаємо себе: в чім секрет успіху ініціятиви Полковника, що здвигнув ту організацію?

На нашу думку той секрет полягав в гармонії, яка встановилась між піонерами Націоналістичного Руху, насамперед між Полковником і його співробітниками, а потім у гармонії між їхніми думками і самим життям. Вони бо вичули живчик життя нації, ті сили, які в ній нуртували і перейнялись їхнім ритмом. Тому то за Проводом пішли найбільш чинні і чуйні елементи, молодь, а також загал, маси. Вони зуміли викувати новий леміш, яким переорали рідний переліг і новий меч, що його поставили на сторожі праза нації. Вони виплекали ідею і гасла, якими засіяли національний ґрунт і підняли його зо сну і пригноблення. При тому Полковник був тим ковалем, що зібрав жаринки і роздмухав в них огонь, тим карманичем, що став при стерні нового руху, тим огородником, що виплекав нові ідеї.

В перебігу всякої революції, як і в житті політичної організації часто і то на початках бувають періоди героїчного чину, які кладуть печать на всі дальші етапи їх. Ті періоди, як і перша любов у житті людини, бувають лише раз і є неповторними. Такою героїчною добою для Націоналістичного Руху був період, в центрі якого стоїть І Конференція Українських Націоналістів 1927 р. В ті часи піонери українського націоналізму працювали, змагались і думали, як про це свідчать писані документи і журналістичні виступи, надхненно, з патосом, на далеку мету. За розмірно короткий час — від перших заходів в справі І Конференції 1927 р. до І Конґресу Українських Націоналістів 1929 р. — здобуто сильні позиції і набуто великий моральний і ідейний капітал.

В слід за героїчною добою мусів наступити час систематичної праці новозаснованої Організації Українських Націоналістів. Щойно тоді, серед політичних буднів, приходить черга на жнива і практичні користі від запалу і труду, витрачених піонерами і пізнішими працівниками. Дарма, що героїчна доба Націоналістичного Руху була порівняльно недовга — не можна горіти і палати безнастанно, не спопеливши себе і ідею — вага тої доби для українського націоналізму була вирішальна. Вирішальна була і роля Полковника Є. Коновальця для тої доби, як зрештою і для наступних етапів діяння Організації Українських Націоналістів.

. . . .

Михайло Шарик

НА СЛІДАХ ПОЛК. ЄВГЕНА КОНОВАЛЬЦЯ В КАНАДІ

Був червень 1929 року. Організація «Українська Стрілецька Громада» мала вже за собою майже півтора року діяльности. Гуртки її розсіялися по всьому просторі Канади від одного океану до другого і вже можна було відчути в канадійській українській суспільності вплив її діяння. Вістрям своєї боротьби націлилася «Українська Стрілецька Громада» найперше проти агітації комуністів, що тоді стояли в зеніті своєї активности, але доводилося немало часу зуживати на те, щоб усувати ґрунт з-під ніг реґіліґійним конфліктам між українцями католиками і православними. Релігійна боротьба завдавала великі шкоди українському громадському життю в Канаді, абсорбувала в себе кращі його сили і притемнювала далекий образ Рідного Краю і його потреб. Не приносила вона доброї слави

українському імені з Канаді і нераз приходилося червонітися з сорому перед чужими, коли на те зійшла мова.

«Українська Стрілецька Громада» об'єднувала в своїх рядах тих, що недавно ще стояли на полі бою зо зброєю в руках, тому з природи речі в членів її легше було збудити відгук на потреби резолюційної боротьби, що прийшла на зміну регулярній війні. Все ж таки не всі її члени однаково до тієї справи ставилися, по свойому її розуміли, дехто був навіть противником резолюційно-визвольної акції УВО, хоч належав до УСГ і брав участь в інших формах допомогової акції, як ось збірки на воєнних інвалідів, на культурні цілі «Рідної Школи» і «Просвіти». Щоправда, в великої більшости членів УСГ давався відчувати націоналістичний світогляд, але була це скоріше інстинктовна тяга, як ідеологічно обґрунтовані переконання. В такому стані речі грозила небезпека, що «Українська Стрілецька Громада» залишиться вправді становою організацією колишніх вояків українських армій, але ідеологічно і суспільно-політично підпаде під вплив дотеперішніх ворогуючих з собою середовищ, згуртованих коло обидвох українських Церков, і або цілком розпадеться й розплинеться, або зіллється з котримсь з них.

Бачили те деякі провідники інших українських суспільно-політичних і суспільно-церковних таборів і в'язали з тим свої тихі надії. Дехто з них, як ось один з тодішніх провідників православних українців, Петро Зварич з Веґревіл в Алберті, одверто закликав «Українську Стрілецьку Громаду» на сторінках тижневика «Український Голос» у Вінніпеґу, щоб перейшла вона до організації «Союз Українських Самостійників» (СУС), бо це організація більше й чистіше українська від католицьких.

«Українська Стрілецька Громада» не пішла за тими закликами, витримавши на своїх первісних ідеологічних заложеннях. Зрештою, правдиве відношення організації СУС до України добре було відоме членам УСГ, хочби з висловів одного з основників української православної Церкви в Канаді, адвоката Василя Свистуна *), що на з'їзді тієї організації в Едмонтоні висловився приблизно так:

> «Ми знаємо, що є на світі Україна, але ми звідсі дивимося на неї, як на Британську Колюмбію, про яку теж знаємо, що вона існує і лежить десь на західньому кінці Канади. Тільки лежить вона за високими горами і густими мряками, тому ми її не бачимо і не чуємо».

Тяжко сказати, яким шляхом пішов би дальший розвиток «Української Стрілецької Громади», а разом з нею цілого українського націоналістичного руху в Канаді, чи дійшло б українство тут до сьогоднішніх мір свого впливу і значення, якби з червні 1929 року не загостив до Канади полк. Євген Коновалець. Приїхав він найперше до Вінніпеґу, тодішньої столиці українців у Канаді, переводив там низку розмов і конференцій з громадськими і церковними українськими діячами, а звідти подався на Захід, до Саскатуну й Едмонтону, відвідуючи великі скупчення українців у тих містах.

Ціллю його приїзду до Канади було заінтересувати ближче канадійську українську громадськість резолюційно-визвольною боротьбою «Української Військової Організації» і новозаложеної «Організації Українських Націоналістів», приєднати її для моральної і фінансової допомоги тим організаціям і тому політично-ідеологічному рухові, якого вони були першими організованими формами.

Полковник Коновалець одверто говорив, що в дотепер існуючих старших канадійсько-українських організаціях він не знайшов такого зрозуміння і такої підтримки, яких сподівався і яких справа вимагала. Не стрінувся він з явною відмовою, не натрапив і на зовсім вороже відношення чи неприхильну критику — але не зазважив більшого зацікавлення українськими справами взагалі. Всіх більше інтересували справи льокальні, головно конфесійні. Позатим, вони не від того були б, щоб дати час-до-часу якусь допомогу революційній боротьбі. Тільки що висота тієї допомоги була зовсім недостатня, а крім того обумовлена вона була різними політичними резервами, що мали б гальмувати розмах, темпо і, головне, напрям тієї визвольної акції. До того все те були неясні обіцянки, що на них годі було сполягати напевно і з оперті на них зачинати більшу акцію.

Таке враження виніс полк. Євген Коновалець з вінніпезьких редакцій, різних канцелярій і організаційних льокалів ,де доводилося йому дискутувати на ці теми. Тоді він рішився оперти діло на тих найпевніших, на своїх товаришах, молодших від нього військовим ступнем і дуже часто віком, що з вірою і з правдою служили Україні «зо время люте» і готові були далі віддавати їй свої сили, хоч і визначних постів не займали і багатством не грішили. Звернувся він до Гуртків і членів «Української Стрілецької Громади» і в гарячих їхніх серцях знайшов живий відгук для ідей нової організації, що її Він очолював. Розмови тут ішли вже інакші — переконувань і намов не було потрібно, зате більше інформацій, ділових вказівок і на дальшу мету закроєних директив організаційної діяльности в Канаді. Стрілецька братія вітала свого Товариша і Командира, відкрила йому свої серця, випорожнюла і так не дуже повні кишені. На дружніх розмовах стрілою пролітав час, родилися великі пляни, що довели згодом до заіснування і швидкого росту великої системи «Українського Національного

*) *Перейшов від тоді через різні українські організації в Канаді, був і в УНО і накінець став прихильником комуністів.*

Об'єднання» з його Братніми Організаціями, що стали сумлінням заокеанських українців у відношенні до далекого Рідного Краю і самим своїм існуванням і своєю програмою змусили інші організації брати курс на національно-українські справи.

Як сьогодні, пригадую собі ту хвилю, коли в канцелярії покійного адвоката Н. Романюка в Едмонтоні сидів за столом полк. Євген Коновалець в оточенні трьох колишніх вояків. Господар дому, що був запасним старшиною едмонтонського військового відділу, ставив Гостеві політичні питання, нав'язуючи до тодішньої політичної ситуації в світі і на її тлі до становища української визвольної справи та до бойово-політичної акції націоналістичних українських організацій у Краю. Глибоко тоді запали мені в душу слова Полковника і на все може дальше життя залишилися ясним дороговказом, якого я вірно по сьогоднішній день, наскільки стає мені сил і спроможности, старався дотримуватися.

«Наші зусилля» — говорив полк. Коновалець, — «надзвичайно важкі. Ситуація в Краю нестерпна. Нам не вистачає вже самої бойової акції «Української Військової Організації». Нові ідеї розгортаються в народі і вони переходять можливості обмеженої своїм числом організації конспіративно-бойового характеру. Не вистачає вже самого вишколу бойовиків. Щораз більша хвиля політичних процесів дає нам докази, як глибоко й широко йде в нарід новий націоналістичний політичний рух. І хоч це часом дає підставу слабодухам, хитрунам і кар'єристам з нашого таки власного народу бити ніби в дзвін тривоги, — то щораз більше стає зрозуміле, що це тривога тільки за власні шкури. Відбувається розподіл громадської думки: одні за дальшу боротьбу, другі за згоду з ворогом. Наслідки угодовецької акції можуть бути дуже шкідливі, їм треба сильно протиставитися, м. і. звідсі, з Нового Світу, де українці можуть вільно й голосно виявляти свої думки і свої політичні переконання.

Прийшов час, коли треба було схопити в одне ціле окремі гурти, що їх зродив новий дух часу, і це сталося в формі «Організації Українських Націоналістів», на яку орієнтуються всі співзвучні їй духово і ідеологічно елементи в цілому світі. Вона має охопити всі творчі, передові сили живого й чутливого духа нашої нації, «кращих з найкращих», не тільки в самому Краю, але і на найдальшій еміграції, всіх синів і дочок України, кого вогнем сорому пече пляма неволі на чолі, всіх тих, хто прагне належати до вольного, а не рабського народу, хто не хоче лишати своїм дітям і внукам почуття меншевартости, байдуже, в яких би вони жили країнах. Всіх тих ми мусимо зібрати і з них створити ударну, революційну і бойову силу, безкомпромісову супроти ворога і неподатну на підшепти власних угодовців. Твориться великий, всеобіймаючий рух українських націоналістів, якого не бачила досі Україна і про ідеї якого не чула від часу Миколи Міхновського, якого слова пролунали в порожнечі. Наша відповідь ворогові — це «Організація Українських Націоналістів». І головна мета мойого приїзду та відвідин у вас — це з'ясувати вам її завдання, історичне її призначення і запросити вас до співдії в великому відродженні незалежницького духа, духа боротьби за волю й державу українського народу.

Я про те говорив, хоч може і не так ясно, провідникам церковних громад і представникам преси в Вінніпеґу, щоб вони, живучи на вільній землі в Канаді, помогли нам морально вже, а матеріяльно пізніше, як це колись робили для своїх народів ірляндці і поляки. І яку, думаєте, дістав я відповідь?»

Тут Полковник підвівся з крісла. Його бистрі очі набрали особливого блиску, здавалося, що кожному з нас заглядає він глибоко в серце, а по крові нам неначе гострі шпильки ходили. З його очей ішов огонь, била велика сила і приязнь, горіла любов до України.

Його мова йшла далі.

«Вони навіть не здають собі справи з того, як пропадає цвіт нашого народу в тому складному й неймовірному змагу. Гинуть або мучаться по тюрмах і на засланні виснажені війною старшини і вояки, гинуть молоді юнаки-студенти і сільські діти, нераз тільки тому, що хочуть здобути фінансові засоби в ворога на дальшу політичну боротьбу. А наші панове помахують головами, люб'язно всміхаються й остаточно кажуть, що дали б нам дол. 500, а може навіть і 1.000 — тільки подумайте, аж цілу тисячу! — якби ми прийняли до УВО їхнього представника для контролі нашої визвольної політики».

Полковник сів і знов встав. Пройшовся по кімнаті, ми мовчки за ним слідкували.

«І тому я звертаюся до вас — членів «Української Стрілецької Громади». Ви маєте свої обов'язки супроти Канади, в якій поселилися. Та це в нічогісінькому не стоїть на перешкоді, щоб ви дали поміч тим, що йдуть далі тим шляхом, який скінчився для вас перед десяти роками, для тих, що йдуть вашими слідами і продовжують ваше діло, діло своїх

батьків і старших братів. Чи можете бути глухі на їх голос. Ідіть у народ, ідіть між українців Канади, ідіть між інших людей, що тут живуть. Усім голосіть, за що і як ми боремося, розкрийте їм правду про наш нарід і його змагання.

Вас тут покищо не багато, ви ще й не закінчили свого організаційного росту. Але я пізнався з вашими провідниками в Вінніпегу і в Саскатуні, колишніми моїми товаришами-старшинами, і з радістю можу сказати, що я повний якнайкращих надій. Ви можете доказати чудес і того чекаємо від вас усі ми з України — всі мої і ваші друзі».

Тепер, у двадцяту річницю смерти полк. Коновальця, я з чистим серцем можу сказати, що надій Його ми не завели. Всі ті, на кого Він рахував і кому своїми словами освітив темний і крутий шлях життєвої нашої мандрівки, не відступили від Його заповіту. А коли станемо колись усі до останнього звіту перед нашим Командиром — сумління наше буде спокійне. Може й не зробили ми стільки й усього, що було можна, не нам про те судити, скажуть про те ті, що прийдуть після нас. Але, хоч похилилися наші спини і посріблилися чуби — слова Його все голосно бриніли нам і прапорів Його ми ніколи не хиляли вниз.

• • • • • • • • • • • • • • • • • •

Зиновій Книш

МИКОЛА МІХНОВСЬКИЙ І ВИБОРИ ДО ЧЕТВЕРТОЇ ДУМИ

Погляди «групи виборців» на вибори до IУ Думи і на поставу до них та участь у них українців підсумовує Міхновський у статті «Про українські виборчі плятформи»[1]). Блискучий зразок гострого полемічного, а при тому культурного тоном, змістом і формою стилю, — вона мало відома в українській громадськості через те, що тижневик «Сніп» широко не розходився. Відбиває вона не тільки становище Міхновського до біжучої, актуальної проблеми, що нею тоді для всіх українців були вибори до Думи, але дає йому привід заторкнути і деякі засадничі справи, як ось відношення українського народу до московського парляменту, солідарної постави всіх **українців до всього московського і проти всього московського,** так як це диктував йому його націоналістичний світогляд і як він уважав це потрібне здійснювати в щоденному житті. З уваги на те, а також щоб якнайповніше зберегти посмертну письменну спадщину батька новітнього українського націоналізму, вважаємо за доцільне цю статтю передрукувати.

Про українські виборчі плятформи.

В «Раді» ч. 129 видрукована досить «зачіпна» статтейка, підписана Виборцем.

На мою думку, трошки дивні претенсії пана Виборця на адресу плятформи, видрукованої в «Снопі». Хоч ці претенсії й підбиті загальниками на тему про солодкість громадської єдности, про шкідливість роздроблення сил і т. д., але сіють вони суперечки і можуть викликати розбрат.

Коли, справді, домагання обох плятформ, як признає д. Воробець в українській справі майже однакові, то й дяка Господеві, то й нема чого хвилюватись і вживати на адресу плятформи, видрукованої в «Снопі,» таких висловів, як «мішанина... без всякої провідної думки», або з виглядом Колюмба повчати (досить сумнівно) про різниці між плятформою і програмою. Будьмо спокійніші.

Д. Виборець каже, що він віддає цілковиту перевагу політичному розумінню поступовців тієї плятформи, що видрукована в «Речі» і т. д. Гаразд! Ніхто не перечить смакові Виборця, бо приказка каже: «Кому попадя, кому попова дочка, а кому наймичка!» От я, напр., віддаю цілковиту перевагу політичному розумінню поступовців тієї плятформи, що видрукована в «Снопі».

Дяка Богові, є з чого вибірати!

Коли я й узявся за перо, то це власне через несправедливе твердження, наче б то видрукована в «Снопі» плятформа з українського погляду далеко нижча своєю вартістю од плятформи, видрукованої в «Раді».

Щоб таке говорити не на вітер, треба б попереду д. Виборцеві з'ясувати нам, який зміст вкладає він у слова «український погляд»? Адже й той українець, що виправляв Шевченкову «Марію», теж керувався «українським поглядом», а проте цей погляд його не був прийнятий.

Отже мені здається, що доки д. Виборець вкладає в свої слова якийсь невідомий нам зміст, доти говорити, яка плятформа з українського погляду є краща чи гірша, — буде беззмістовною балаканиною. Коли ж д. Виборець гаразд вияснить значення слів «український погляд», тоді я певен, він змінить свій погляд і своє твердження.

Але на два закиди д. Виборця треба вже сьогодні відповісти. Він запевняє, що питання про самоуправу не вміщено в любу йому плятформу не через те, що автори плятформи цього домагання не поділяють, а через те, що вони мають «ясне розуміння, що програма і плятформа — дві різні речі.»

Це дуже присмна звістка хоч і подана в трохи чудній формі. Цікаво тільки, чи автори плятформи з «Речі» уповноважнили д. Виборця робити такі признання й заяви? А проте це цілком однаково, через що плятформа з «Речі» про те мовчить, а плятформа з «Снопа» це говорить. Коли всякі російські поступові й непоступові партії мовчать про задоволення українських домагань, то вони теж мають усякі серйозні мотиви. Іноді навіть росіяни устами окремих партійних робітників теж пояснюють таку мовчанку відомим слівцем: «не на часі», цебто, зовсім так, як і Виборець.

Може душа авторів плятформи переповнена чудовими думками, але доки ті думки не висловлені, чи не зайво про те говорити хочби й д. Виборцеві? Особливо, коли ані він, ані автори плятформи, як він запевняє, цього домагання в дійсності не відки-

[1]) *«Сніп», ч. 23-24, Харків, 15 червня 1912 р.*

дають. Д-ві Виборцеві не подобається що в плятформу заведено домагання про автокефалію нашої Церкви.

Я особисто, навпаки, добачую в тім, уживаючи вислову д. Виборця, «ясне розуміння» ваги Церкви при обставинах «сучасної хвилі», знов кажучи словами Виборця.

Пан Виборець певне знає, яку ролю відограла, відограє й відограватиме національна Церква в Галичині. Пан Виборець, певне розуміє, яку деморалізаторську ролю, взагалі кажучи, відограє чужа Церква. Отже пан Виборець, певне, зрозуміє, ва з автокефалією зовсім не є питання релігійне, через що ця справа є «на часі». Та й до того справа як здається, закидає д. Виборець, але політичне. Отже в зв'язку з попереднім домаганням це зовсім не є чимсь висмикнутим з Переяславської Умови як чемненько жартує пан Виборець, але є випливом суспільного світогляду.

Д-ві Виборцеві дуже до вподоби, що надрукована в «Раді» плятформа висловнена «в загальній формі». Не огуджую тої плятформи, але власне в тім добачую її хибу. «Загальники» вже всім давдавати місця.
но набридли, а в плятформі їм найменше повинно

Вкінці мушу виправити один закид д. Виборця хронологічного характеру. Плятформа, передрукована в «Снопі», була видрукована окремо листівкою ще торік і вже восени 1911 року ширилася між українським громадянством. Отже закид, начебто плятформа, видрукована в «Снопі» є власне «погіршене» видання друкованої в «Речі», може бути вжитий з більшим правом навпаки, коли так сердито дивитися на речі, як це робить пан Виборець.

Пан Виборець питається: «чи не захована різниця і різниця значна десь в іншому місці, а не в окремих українських пунктах виборчої плятформи?»

Певно, що є різниця, може й значна, але та різниця як справедливо каже д. Виборець, не доторкається українських пунктів, отже чи слід тепер змагатися про ті інші пункти, які цю різницю роблять?

Чи не вимагає національний такт і інтерес ці інші пункти обміркувати (в лагіднім тоні!) вже по виборах, а нині скупчити національні сили до акції на спільних українських пунктах?

Нині треба шукати те, що нас українців єднає, а не копирсати те, що нас роз'єднує. І з цього погляду виступ д. Виборая ледве чи хтось визнає вдатним, бо він власне викликає на суперечки «сектярів», про шкоду чого так гаряче пише сам же д. Виборець.

Добродію Виборець! Спинімо суперечки до кінця виборів. А тоді ваш виклик буде прийнятий.

Перша замітка була вже віддана до друку, коли оце з'явилася друга частина статті д. Виборця (в «Раді» ч. 133). Шкода, що вона так довго не була видрукована.

Коли перша частина робила трохи дивне враження на мене, то ця друга, навпаки, мене розвеселила. З першої частини я ніяк не міг пізнати «фізіогномії» Виборця, а тепер бачу, що це ж наш давній знайомий пан «общерос». Правда, він значно змінився, не тільки вже говорить, але й пише поукраїнськи, але головна його прикмета лишилася. Правда, він тепер обачніший і не говорить уже про «загально-русскіе» інтереси й завдання, але підмінює це перміном «загально-державних» справ.

Але це тільки слова наче нові, зміст же той самий.

Правда, старий знамомий ужив ще одного терміну — «державна самосвідомість нашого народу». Але я охоче видам нагороду тому, хто витолкує мені, про яку «державну самосвідомість» — російську чи українську — говорить старий знайомий і взагалі, що він хотів тим сказати?

Як і колись, старий знайомий обвинувачує за «вузкість», як і колись, гнівається на те, що «група» не хоче «передовірити оборону українських домагань у Думі кандидатам поступовців з інших націй». Яке це вже старе й нудне! І який живучий отой тип «общеросса»!

Що можемо ми йому відповісти крім того, що вже відповіли раз на завжди всім «общероссам».

Колись вони вимагали спільної мови й «спільної культури», коли ж побачили, що в цім напрямі справа їх програна, то вчепилися за політичний общеруссизм. Бажаю колишнього успіху!!!

Власне на цім би й кінець, коли б у статті д. Виборця не було поганих обвинувачень на адресу плятформи, передрукованої в «Снопі».

Перше обвинувачення, наче б то «група» «легковажить спільні, загально-державні справи», звучить так, наче голос «Нового Времені» про сепаратизм. Бачте бо, пане Виборець, коли ви клопочетесь коло архітектури держави російської, «група» скромно турбується архітектурою України.

Коли Виборець і його однодумці думають, що поліпшенням фасаду величезного будинку вони прикрасять і флігель, то «група» думає, що флігель має свій власний фасад і що найпростіше та найкорисніше взятись за працю коло поліпшення фасаду безпосередньо самим, а не «передовіряти це чужим будівничим». Розумному досить.

Друге обвинувачення, начебто «група» не озвалася на сучасне становище держави, на дошкульні всім народам і краям хиби її устрою. Це обвинувачення непевне, бо плятформа виразно каже про забезпечення законом свобід громадянських і національних, про робітницьке питання, про налогову систему. Чого ще треба Виборцеві? Щоб ми сказали про потребу скасування виїмкових станів, особистих, маєткових, релігійних, національних обмежень? Але, добродію, в об'єм понять про свободи громадянські й національні входять усі ті домагання, які ви перелічили і яких багато ще не перелічили, бо що конкретніше іменувати домагання, то дужче звужувати об'єм!

Крім того, добродію, не «група» але ви стоїте далеко від життя і не розумієте, що Дума Державна все єсть «русскою» законодатною інституцією, а не інституцією націй, які входять в склад російської держави. Доки це так, доти й треба з тим лічитися і свої домагання адресувати до представників російського народу, а не народів Росії.

Може з представниками українського народу представники російського народу й схочуть балакати, може навіть і задовольнять деякі важніші домагання, але очевидно тільки тоді, коли українці говоритимуть від свого народу, але не від імени остяків, тунгузів і других народів, які не уповноважуть українців за себе говорити, а коли б і уповноважили, то росіяни такого уповноваження не визнають. Життя є життя: через те не треба бути Дон Кіхотом. Зрозумійте, що коли Російська Дума дала деякі права на рідну школу остякам, татарам і іншим інородцям, а українцям не дала, то ні татари, ні остяки й не подумали побиватись над недолею України. Вони просто скористуються своїми правами, бо так велить здоровий національний егоїзм. Старий же знайомий вже від давна страждає на той поганий альтруїзм, про який ще Шевченко в свойому «посланії» написав гіркі й гнівні слова.

Третє обвинувачення, начебто «група» нехтює національні права й потреби інших націй на Україні і в державі.

Це обвинувачення попросту соромна неправда, якої не можна вибачити навіть передвиборчими викрутасами... Коли в свою плятформу «група» виразно завела домагання, щоб «свободи національ-

ні» були забезпечені, то хіба ж це, пане Виборче, значить, що група нехтує національні права інших націй? Як назвати ваш вчинок? Назвіть його самі.

Хотів би я вже раз знати, яким чином нехтуємо ми, українці, національні права й потреби інших націй на Україні й у цілій державі? Ми — принижені й потоптані всіма? Чи тямите, пане Виборче, що говорите?

Останнє обвинувачення це те, що «група» уважає неможливим віддавати українські мандати в руки чужинців.

Це обвинувачення, на мою думку, є найбільшою похвалою для «групи». Шкода, що поступовці а'ля Виборець не розуміють, яке лихо свому народові чинять вони тим, що «передовіряють» представництво членам чужих націй! Але доки Виборець і йому подібні не зрозуміють, що українець у Галичині не може й не повинен віддати свого голосу полякові, хочби й найкращому, доки Виборець і йому подібні не зрозуміють, що існує боротьба не тільки поміж шарами одної нації, але й між цілими націями, як колективними одиницями, доки Виборець і йому подібні не зрозуміють, що національні інтереси в важних хвилях об'єднують усі шари, всі кляси даної нації, доки д. Виборець не зрозуміє, що життя є боротьба в усякому значенні того слова, доти шкода з ним на цю тему говорити. Ти йому про українські інтереси, а він тобі про консолідацію всіх поступових сил держави! Хотів би я знати, чи поступові групи якоїнебуть нації вже дали згоду йти з українськими поступовцями вкупі на основі рівноправности? Знаючи українські відносини, без помилки скажу, що з ніякою недержавною нацією поступовці навіть не перемовляли. Річ ідеться про те, що Російські кадети хочуть українських голосів, а українці «премудро та велично» їм дають.

Але неправдою є, наче б то «група» не дозволяє ніяких бльоків з чужинцями. «Група» виразно дозволяє *технічні* бльоки з партіями чи групами інших націй. Але тільки технічні, на підставі: «я тобі дам, а ти мені». Розуміється, група відкидає «передовірення», цебто подарунки росіянам на Україні, пам'ятаючи наслідки виборів до Третьої Думи, а також і те, що вибори відбуваються не в Китаї, але на Україні, на території українського народу.

Читач завважив, що я рішуче обминаю критикувати плятформу, видруковану в «Рєчі». Роблю це не через те, що та плятформа здається мені відповідна. Ні, я поділяю домагання плятформи «Снопа». Не критикую через те, що вважаю цю хвилю невідповідною. Я швидше подам свій голос за українця, який поділяє плятформу «Рєчі», аніж за чужих людей. І я думаю, що полеміка між обома плятформами нині вийшла б на шкоду української справи, бо стулити українців докупи дуже важко, а пересварити та розіпхнути, гей, як легко! І для таких, як пан Виборець, і для таких, як я, в обох плятформах є дуже важні спільні українські пункти. Пошукаймо ж тепер тільки людей з обох груп, щоб за ці українські пункти вміли постояти з таким пожертвуванням, як наші австрійські брати чи національно-демократичного чи радикального сторонництва. Будуймо нині, а не руйнуймо. Та не докоряймо один другому фанатизмом.

Другий Виборець.

• • • • • • • • • • • • • • • • • •

Володимир Шемердяк

В ЯКОМУ НАПРЯМІ ?

У новелі Василя Стефаника «Сини» батько, Максим, питає свого сина Андрія «... За яку Україну» він іде битися. Питання це сьогодні ще більш дошкульне, як було воно в час першої і другої світових воєн. Здається, нема сьогодні нікого, хто заперечував би кризу в світі українських політичних ідей. З свідомого неспокою, з відчуття непевности за якість і доцільність ідей, що довгий час були безспірною вартістю української політичної дійсности, народжується, самозрозуміло врешті, бажання віднайти точну відповідь на точно сформульований запит «... За яку Україну?». В повоєнних роках, зараз по другій світовій війні, ми читали довгі полемічні статті в еміграційній пресі про «Кризу людини визвольного руху», що їх не можна подумати інакше, як сміливе підкреслення кризи українських визвольних ідей. У висліді останньої війни та окупації ввесь тягар визвольної боротьби перенісся на плечі анонімних мільйонів населення України, та рівнобіжно з пересуненням такого роду, українські політичні ідеї, і ті, що винесені з України, і ті, що народилися на еміграції, — мають зовсім інші значення й вагу. Ці ідеї не є сьогодні на центральному полі бою, і це є безпосередня причина дискусії над ними.

Для прикладу, з цілковитою певністю можемо сьогодні твердити, що російський большевизм не зламав духа опору в українському народі, і українці в Україні не апробували комунізм і федералізм як вихідні точки своїх національних амбіцій. Та рівночасно ті самі українці, що є проти Москви, проти комунізму, та, врешті, проти всіх форм поневолення, не є прихильниками концепцій і ідей, що їх ми на еміграції вважаємо абсолютними, тобто такими, що їх не можна корегувати. Інакше говорити, немає зовсім кризи людини визвольного руху, але є криза визвольних ідей. У кризі визвольних ідей має джерело саме той факт, що в сучасній Україні маємо подавляючу більшість антикомуністів, які є без партійного оформлення і, крім ненависти до Москви, не виявляють ніякого захоплення політичним багажем української еміграції. Може нам прикро погодитися з таким станом речей, та це наше непогодження зовсім не допоможе нам в шуканні виходу.

Було б одночасно недоцільно займатися безко-

нечним шуканням зла в минулому, в українських політичних ідеях і людях. Є дуже легко побачити зло й критикувати його, і є дуже важко знайти відповідь, як відкрите зло направити.

Завданням цієї статті є спроба відповіді, в якому напрямі мусить розвиватися українське політичне думання майбутнього, якщо визвольні змагання нашого народу хочемо бачити успішними. Тому, що історія народу є ланцюгом причин і наслідків, нам годі буде поминути в розгляді двох-трьох найбільш пекучих проблем — минуле. Наскільки б модерною була українська нація в сучасному, і наскільки б українські степи не підлягли насильним актам індустріялізації, це не зміняє нічого в історичному минулому. Причиною упадку Київського князівства були міжусобиці й напір степовиків, причиною народження Запоріжжя були утиски поляків в Україні й татарські напади. Причиною суцільної ліквідації навіть найменших прикмет державного організму держави Богдана Хмельницького був Переяславський договір і пізніші, все тісніші, договори Москви з українськими гетьманами.

Якщо ми історію нашого народу поставимо й будемо розглядати в пляні причин і наслідків, те, річ ясна, вияснимо нашу сучасність як певну вартість, що є вислідом причин, зроджених з минулому. Рівночасно, ми можемо, хоч є це вже в сфері здогадів, міркувати про майбутнє, яке не буде нічим іншим, як вислідом сучасности. Прийнявши тезу, що кожна причина зроджує наслідок і той наслідок з свою черту стає причиною чергового наслідку, мусимо водночас прийняти логічно випливаючу думку, що історичний розвиток чи поступ має лише одну лінію розвитку, розвитку вперед. Колесо історії не повертається назад, незалежно від наших спроб у цьому напрямі. Інакше кажучи, ми можемо тужити за минулим, можемо його оспівувати чи відтворювати, одначе ми не можемо повернути до минулого, не можемо сьогодні пробувати жити так, як жили наші предки триста чи чотириста років тому назад.

У світлі логічного чергування причин і наслідків цікаво буде нам розглянути проблему співвідношення проводу до мас і навпаки, бо ця проблема була одною з центральних з минулому сороклітті. У визвольних змаганнях 1917-1921 рр. ми бачили, що Українська Центральна Рада, а відтак Гетьман Павло Скоропадський, мусіли заключати договори з німцями, і ці договори одиноко, здається, були причиною недовгого існування обох урядів. Пізніше бачимо уряд Директорії, який в безвихідній ситуації заключив договір з поляками. У другій світовій війні подібну ситуацію мали ми в 1941 році, і запит, що народжується мимохіть при розгляді всіх тих актів, відноситься якраз до ділянки співвідношення мас до проводу і навпаки. Було б несумлінно критикувати Центральну Раду, Гетьмана чи Петлюру за згадані договори, і в той же самий час було б несумлінно твердити, що українські народні маси не прагнули визволення, або що українці не хотіли створення власної держави. Зате без довшої застанови можемо висунути твердження, що в усіх згаданих випадках провід говорив іншою мовою, а маси іншою. Якщо ця дісгармонія чи дисонанс перенеслися до сучасности, та ще додаймо, що сьогодні маємо більше, як один провід, то нам стане зрозуміло, чому наші змагання не мають успіху, чому не маємо ясних перспектив.

Ми не маємо одного національного проводу. Та це не мусить бути перешкодою для існуючих проводів, щоб вони шукали дороги до народніх мас. Політична діяльність, чи, врешті, ввесь скомплікований світ українських політичних ідей, мусить посуватися в напрямі гармонійної співзвучности з українськими народніми масами. Правда, сьогодні не можливо це робити, поскільки жодний політичний провід не має можливости гармонійно достроюватися до життевого ритму народніх мас.

Проте, ніщо не стоїть на перешкоді нам на еміграції, щоб ми визнали й внесли з наше політичне життя безпосередню ясність проблеми мас і проводу.

Фактом є і залишиться цей факт на майбутнє без більших змін, що основним стрижнем там, в Україні, довкруги якого знаходиться решта національного організму — є робітнича верства. Ми можемо назвати цю групу українців верствою, станом чи клясою — це в нічому не мінятиме факту, що подавляюча більшість населення України — це заробітчани, які живуть з праці рук. Можемо вважати теж, що сучасні селяни-колгоспники, не є вже селянами в старому сенсі, тобто не є землевласниками, а найманими робітниками, що працюють у власника — держави. Чи ми визнаємо сучасних колгоспників селянами чи ні, це не змінятиме в нічому відсоткового укладу населення України, коли йдеться про соціяльні верстви.

З твердження, що яких 85 відсотків населення України — це в тому чи іншому розумінні фізично працюючі люди, ми мусимо прийти до висновку, що доля майбутніх визвольних змагань всецілю залежатиме від цієї якраз верстви населення, та врешті до другого висновку, що кожна політична програма мусить без решти узгляднювати соціяльні потреби цієї верстви — вічні проблеми хліба і праці. Іншими словами говорячи, чи нам це подобається, чи ні, але без активної участи українського робітництва, без активної участи спролетаризованого селянства — важко уявити собі перемогу українських державницьких ідей. Якщо думаємо про участь одних і других у визвольному процесі, то не можемо мати на увазі спеців і теоретиків від робітничих проблем, тобто робітничих і селянських політиків, яких повно в усіх українських партіях,

але людей, для яких проблема хліба і праці є власною проблемою.

Вправді Донцов в кожному відношенні дивиться критично на спроби перепачкувати в український політичний світ думку, що мільйони українців — це є люди, які хочуть їсти, хочуть жити й творити в кліматі свободи й соціяльної справедливости. Він називає такого роду думання теорією «повного черева сочевиці», не хоче бачити того, що дев'ять з десяти дорослих українців це люди, що в поті чола заробляють на щоденну страву, і лає їх «черню», яка не думає про ніщо інше, як про те, щоб наїстися.

Але що зробити. Україна не обмежується до вузького кола якогось партійного осередку, що плекає в своєму лоні абстрактні й містичні теорії. Яскраві, крикливі коліри, кинені на полотно, не творять гармонійного образу, мимо своєї крикливости. Вони мусять бути впорядковані, мусять творити цілість-образ. Сучасна Україна, незалежно від стану, в якому вона знаходиться, не є місцем, в якому провід (маємо зазжди на увазі національний провід) може бути чимось іншим, а не еманацією мас, екстрактом і відбиткою думання мільйонів. Одиноко з допомогою терору, подібно, як роблять це сьогодні комуністи, зможе існувати в Україні провід чи влада, діюча в інтересі малого кругу людей. Але в який спосіб мала група людей-провід зможе усунути чуже панування і знайти в собі досить сили, щоб удержувати 95 відсотків національної спільноти в стані страху — важко собі уявити.

Було б несправедливо твердити, що присутні в українському житті політичні рухи не мають ніяких схем чи плянів для розв'язки проблем землі й праці в майбутній Україні. Є навіть повно окремих розділів, з яких широко розглядаються проблеми землеволодіння чи робітничого законодавства. І в тому є якраз помилка. Бо чому і яким правом маємо сьогодні передбачувати законодавство й вирішувати право власности на засоби продукції?! Чи не буде це простіше сказати, що справу власности на засоби продукції вирішить якийсь, припустім, Український Робітничий Конгрес, отже люди, об'єд... в Профспілках, чи взагалі люди, які працюють в різних родах індустрії. Це саме, коли йдеться про вирішення форм землеволодіння в майбутній Україні. Замість видумувати штучні схеми, або взагалі уникати відповідей й скриватися за фронтом патріотичних фраз, можемо вже сьогодні сказати без ніякого перестраху, що справу землі й форм землеволодіння вирішать люди, які на землі працюють і будуть на ній працювати, об'єднані в якийсь своєрідний Селянський Конгрес чи Спілку. Чи збірний національний провід, чи поодинокі проводи політичних рухів, що діють на еміграції, мусять мати завжди на увазі, що вони мають перед собою кольосальну фізичну й духову структуру, якою є український народ, і все, коли той чи інший провід не житиме й не перетоплюватиме з своєму творчому середовищі прагнень народу, що ним в обмеженому розумінні проводить — поміж проводом і масами виростатиме прірва.

Було б зайво, здається, доказувати, що прірва поміж проводом і масами — є злом, яке треба уникати. Провід не може дістати в своє розпорядження мас тоді, як маси все можуть знайти в своєму лоні потрібну кількість людей для сформування проводу. В українському випадку побіч усього маємо перед собою модерну націю. В той самий час, коли людина з примітивної стала цивілізованою і перейшла дорогу від кам'яної сокири до водневої бомби, українська нація ішла рівнобіжно до росту людства, і етап розвитку, на якому застанемо її в той час, коли знову зродиться нагода для ще одної спроби збройних змагань за державність, буде перегукуватися з ідеями своєї доби.

Ми могли б, і дуже часто стрічаємося з того роду явищем, сказати в загальному, що ми в боротьбі за державність і при розбудові державности керуватимемось християнською мораллю і етикою, і відношення проводу до мас, чи відношення громадян до держави й навпаки, буде базуватися на згаданій вже християнській моралі й етиці. Це дуже загальне, невловиме поняття, яке не має конкретних засад, бо, подібно до політичних ідей, християнську мораль і етику різні люди різно інтерпретують. Коли б ми спробували шукати Христа і правд, які Він голосив, в українських релігійних виданнях — ми розчаруємося. Подібно до розбіжностей поміж проводом і масами, існує прірва поміж Христовою вірою і людьми, що покликані ширити християнську мораль і етику. Подібно до існування політичних партій які вже сьогодні, мимо цього, що Україна може визволитися або ні в найближчих тридцяти роках, думають не про те, як визволити Україну і український народ, але як забезпечити собі владу над народом, мається теж справа з українцями християнами. Кожна спроба внести ясність чи успокоєння, нові думки чи корективи в одному чи другому секорі — зустрічаються з жахливим опором матерії. А все ж таки мусимо це робити тому, що спрямовування наших творчих зусиль у властиві береги є корисною річчю. Ми ж прийшли вже над Пацифік і Атлантійський Океан, і далі йти нема куди. Дорога назад тверда й довга — веде почерез віднайдення істоти і есенції того, чим болієсьогодні наш народ. Видвигаючи революційні гасла в боротьбі з Москвою і більшовизмом, мусимо бути певні, що ми готові забезпечити українському народові свободу, гідність і соціяльну справедливість.

Ця стаття є лише жмутком принагідно розкинених думок, бо ж заторкнена тема цікава й варта біль

шої уваги, детальнішої праці. Ця стаття є безпретенсійна і її завдання обмежується до викликання зацікавлення заторкненими проблемами. Чим більше думок схреститься, чим більше будемо дискутувати над заторкненими проблемами, — тим краще для справи, яка нам всім дорога, — для визволення нашого народу.

••••••••••••••••••

Victor Alexandrow

L'UKRAINIEN KHRUSHTCHEV

Світ звик до того, що в Москві сидить диктатор: чи то цар-самодержець, чи «учитель народів і батько трудящих» — Йосип Віссаріонович Сталін, генеральний секретар Комуністичної Партії, чи після нього Маленков і накінець Микита Сергієвич Хрущов. А що від волі того диктатора залежить не тільки доля двісті мільйонів населення «одної шостої світу», але й світова політика з уваги на величезне значення, що його здобув СССР після другої світової війни, то й не диво, що особа кожн диктатора — явного, чи замаскованого «колективним керівництвом» — викликує зацікавлення в світі і тому пишуться про нього книжки. Та чи з тих біографій вірно можна собі відтворити образ даної людини, це питання, а в випадку Хрущова — дістаємо негативну відповідь, перечитавши працю автора.

В своїй книжці, що вийшла в двох мовах (крім рецензованої, ще й на англійській мові «**Kruschev of the Ukraine**» в видавництві Голляна, Лондон 1957), автор подає перебіг дотеперішнього життя і політичної кар'єри Микити Хрущова від дитячих літ у Калинівці на Курщині аж до Кремлю в Москві. Треба сказати, що книжка написана дуже інтересно й талановито, повно з ній дрібних епізодів, анекдот і ситуацій з щоденного життя, що надають пікантности розповіді. Хрущов виступає тут, як пролетар, що наполегливою працею, щасливим збігом обставин, а надісе — власними здібностями і хитрістю вибився на найвищий щабель суспільної драбини Совєтського Союзу. По свойому шляху йшов він брутально й безоглядно, буквально ступав по трупах. Тут він не різниться нічим від інших большевицьких головачів, хіба тим, що їм недоставало сприту, лукавства й хитрости Хрущова.

За довго було б вдаватися в подробиці переповідання партійної кар'єри Хрущова. Та й написано того чимало в статтях і репортажах світової преси, напевно читачі мали нагоду з не одним таким звідомленням познайомитися. А сам зміст книжки досить широко був переповіджений у паризькому «Українському Слові». Нас цікавить загальне тло, на якому змальована постать Хрущова і представлений його характер, а далі національна основа, з якої виводить автор Хрущова і що пробивається вже з самому заголовку книжки. Хрущов виходить в автора безсумнівним українцем не тільки тому, що наче б то походить зо старого козацького роду Хрущів, який недавно тільки обмосковився і то тільки мовно та й дуже поверховно, але по цілій своїй духовій структурі і по рисам національної української вдачі. Це хитрий малоросійський дядько, веселої вдачі, завше готовий до сміху і до жартів, погідно настроєний навіть у хвилинах, коли доля обертається до нього хвостом. Та й по переконанням на скільки це можна погодити з принципами совєтської ідеології, бо ж саме Хрущов дав українцям «Соборну Совєтську Україну», це він стояв у тіні Сталіна в часі переговорів Рібентроп-Молотов і пізніше в Ялті, обороняючи наче б то інтереси України. За такого його і в Москві вважали. Коли Сталін хотів послати для чистки в Україну «залізного комісаря» Кагановіча, цей порадив йому вислати замість себе «українця» Хрущова, щоб українці не жалілися, що насилають їм «жидів або кацапів». Як виконав своє завдання в Україні Хрущов — зайво тут повторювати. Затопив її в морі крови. Це з його часів походять масові могили в Вінниці, відкриті в часі війни. Щоправда, не жалів він і партійних достойників, однаково всіх бив по лобах.

Джерелами і доказами «українства» Хрущова служать авторові статті большевицької преси з часу, коли Хрущов вернувся в Україну з Москви. Зокрема виразно покликується він на брошуру Миколи Лапка з 1939 року. Відома річ, що Хрущов намагався зовнішніми познаками з'єднати собі українців, бо вже перед тим Постишев залюбки виступав у вишиваній українській сорочці. Хрущов перевищив його хіба тим, що по-запорозьки випивав горілку і садив навприсядки гопака. Зрозуміле, що преса мусіла вихваляти першого секретаря КПбУ і представляти його українцем, коли він це вважав добрим тактичним маневром. Не кожному ж було відомо, що Хрущов утік до Москви перед українізацією, ніяк не хотівши вчитися «хахлацької мови» і не забув того Скрипникові ніколи.

Другим важним джерелом, що на нього покликається автор, це «Спогади аґронома», книжка в українській мові, що її написав Володимир С. Андрієвський, (має перебувати десь у Саскечевані в Канаді), родом теж з Калинівки. На жаль не довелося нам дістати тої книжки, навіть з соромом мусимо признати, що не чули ми про неї. Та це не найважніше. Свідчення однієї людини не можуть бути доказом української національної приналежности Хрущова, як не свідчить про те і те, що за-

лицяючися під чаркою до гарної жінки маршала Тіто і завертаючи очима в місячній ночі Дальматії Хрущов співав їй «Ой, не світи місяченьку». Що ж, одні москалі люблять циганські романси, другим подобаються «малороссійскіе песні». Важне те, що автор не міг зацитувати ні одної заяви чи явного висказу Хрущова, де він задеклярував би себе українцем, хочби навіть у советському значенні.

Не чули ми теж про те, щоб інші большевицькі достойники, большевицька преса і пропаганда представляли Хрущова, як українця. Авже ж, Хрущов довгі роки жив в Україні, найперше шукаючи там праці в молодості, потім ставляючи перші кроки в революції, накінець як ставленик Москви і довірений Сталіна. Через те ім'я його часто лучиться з Україною, та це аж ніяк не значить, щоб належав він до українського народу, хочби навіть як перевертень чи виродок.

І тут заходить питання: яка ціль представляти Хрущова в світі, як українця? Відповідь на те переступає межі рецензії книжки, завважимо тільки, що автор — з роду москаль і що москалі-еміґранти неоднократно підкреслювали, що ні Ленін, ні Сталін, ні Хрущов — всі головні проводирі большевизму — не вийшли з московського народу.

Зиновій Книш

•••••••••••••••••••

Галина Лащенко

ПОВОРОТ

(Продовження)

«Над краєм дим пожеж і мла».

(О. Олесь)

Вже минула четверта година, коли Олег мав повернутись до дому. Надійшла п'ята.

«Затримався десь», подумала я.

Але ось вже шоста, пів сьомої, сьома година — його все нема. Бачу, що бабуня вже неспокійна. І мене мучить думка, де б він міг бути? Може з ним трапилось яке нещастя? Може дім, де він сидів, вилетів у повітря? Бо ж увесь час то тут то там зриваються міни. І я напружено слідкую за рухом стрілки годинника і ввесь час прислухаюсь... Коли він не прийде до восьмої, то що тоді робити? По восьмій не вільно виходити на вулицю. А стрілка годинника якось дуже швидко наближається до восьмої, може тому, що я ввесь час слідкую за нею. Я стараюсь заспокоїти бабуню, кажу, що він десь затримався. Але вона мовчить і, видко, хвилюється. Щось мусіло трапитись!? В місті, мабуть, повно большевицьких аґентів. Затягли його в підворотню і пірнули ножем у груди. Може їх було двоє — троє, напали раптово... Вже за п'ятнадцять восьма, за десять восьма... Я ні про що інше не можу думати. З ним трапилось якесь нещастя! Це напевно. Мучить мене сумління: чому я не затримала його на деякий час у Житомирі? Ні, не те. Затримати його в Житомирі було неможливо. Він би не лишився і це я сама добре знаю. Але що робити? Вже восьма година — а його таки нема. Бабуня нічого мені не каже. Але привітна й усміхнена ввесь час перед тим, що аж любо було дивитись на її старече обличчя, яке здавалось в 80 років молодим, тепер вона зосереджено мовчить. Далі так залишитись не може. Зараз треба щось робити. Ще прислухаюсь... Підхожу до дверей, що ведуть на сходи, стою там... Тиша... І тоді я вирішила, що мушу йти шукати його. Але де шукати? Я згадала гостинну хату інженера Х., куди ми відразу прийшли з Житомиру. І де мав бути наш збірний пункт.

— «Бабуню», сказала я, «я мушу пошукати Олега. Я зайду до одних знайомих. Зараз я вийду на вулицю і запитаю вартового. Коли сьогодні неможна виходити по восьмій годині, я повернусь назад. Коли можна, то пошукаю його».

Бабуня сказала: — «Але як заборонено ходити, то негайно приходь назад».

— «О, так, певно прийду».

З вікна вона не могла бачити вулицю, бо вікна виходили у двір. В брамі стояли люди і я спиталася їх, чи можна виходити на вулицю? Ні, по восьмій неможна. Вулиця дійсно була цілком порожня. Я вагалась. Я не була певна, чи в інженера Х. ще хтось з наших живе? Була свідома того, що в таких обставинах іти легковажно. Але з тим неспокоєм у душі я просто не можу сидіти в хаті! Чи це молодість, чи розбурхані нерви, але я, як на дротах. Тільки рух може мене заспокоїти. І в мене назрів плян. Я знала, що коли вартовий в заборонену годину побачить когось на вулиці, він має право в цю людину стріляти. І тому ні в якім разі неможна іти крадучись... Німецькі вартові розставлені досить густо. Треба бігти прямо до них назустріч і голосно кричати по-німецьки. Я так і зробила. В усій істоті моїй було таке напруження, така цілеспрямованість, що я не відчувала навіть страху. Швидко йшла по порожніх вулицях, турбуючись лише про те, щоб побачити вже здалека вартового і просто до нього бігти. Щоб він, боронь Боже,

не подумав, що я від нього ховаюсь.

Коли я підбігла до вартового, я кричала по-німецьки, що я мешкаю тут за рогом в сусідній дільниці, що я спізнилась, щоб він мене пропустив. Моя німецька мова робила своє. Вартові уважно дивились на мене, але пропускали... Присмерок густішав і йти ставало небезпечніше. Тяжче було доглянути вартового, з'ясувати йому, чого я на вулиці в такий час. Крім того вже по дорозі я з жахом згадала, що не знаю адреси інженера Х., ані назви вулиці, ані номеру дому. А була я там тільки один раз і то тоді, як нас привезли автом з Житомиру. Назад ми вийшли з Олегом і я не дуже звертала увагу на дорогу. А що, як я не знайду цієї вулиці? Дорога туди досить заплутана. Але мене віз якийсь інстинкт і я безпомилково прийшла на те місце. Стукаю у двері й хвилююсь. Що, як з ним що трапилось? А може вони нічого про нього не знають?

Двері відчинила господиня. І дуже здивувалась, побачивши мене в такий пізній час. Я коротенько все їй сказала і питала, чи не було в них Олега? Ні, не було. Але може про це щось знають її гості. Я побачила через відчинені двері на ліжках Ваню К. і Люсіка Щ. Вони мене заспокоїли. І, довідавшись, де Олег і чому він таки дійсно не міг прийти — а телефоном зв'язку не було — заспокоєна, я почала прощатися.

— «Ні, моя дорога, назад я вас не пущу аж до ранку. В нас тісно, але якось перебудемо. Це був би злочин з мого боку вас тепер випустити», рішуче каже дружина інженера.

— «Але ж я прийшла сюди і нічого не сталося».

— «Випадково не сталося, а тепер може статися. Ні, ні, і не думайте йти! Про це ані мови не може бути. Заходьте сюди, заходьте!» Її немолоде, інтеліґентне і приємне обличчя мало стільки щирости і материнської доброти в своєму виразі.

— «Я не можу. Дуже дякую, але я справді не можу. Бабуня хвилювалась, що нема брата. Що ж буде з нею, як тепер і я не прийду? Я мушу йти!»

Вона уважно подивилась на мене.

— «Тільки жінка може це зробити», сказала вона.

Я відійшла. Тепер небезпека була більша, бо було зовсім темно. І вже неможна було казати вартовим, що я трошки запізнилась. А що казати їм — я й сама не знала. Треба казати щось коротке, з двох словах. Ось вже бачу тінь вартового під великою кам'яницею. Я прямую до нього і вже здалеку кричу по-німецьки. Та на цей раз вартовий мене затримав і я за пару хвилин опинилась перед німецьким офіцером. Він дуже суворо зо мною говорив. Але мої пояснення в німецькій мові, ввесь мій розгублений вигляд, дещо зм'ягчили його. Та все ж він рішучо заборонив мені іти далі.

— «Пересидите у нас до ранку. Бо інакше вас має право застрілити кожний вартовий», сказав він «Зараз іти дуже небезпечно».

Але я так прохала його мене пустити!

— «Та ж ви не дійдете додому. Ось чверть години тому тут за рогом застрілили одного, що йшов по місту в недозволений час. Wollen Sie, dass das mit Ihnen passiert!»

Та я всетаки його прохала пустити мене, казала, що моя родина буде дуже хвилюватись, як я не прийду. Він, здвигнув плечима і врешті пустив мене. Я знов ішла і старалась злитися з темрявою майже неосвітлених вулиць. Тепер, як він мене залякав, я боялась. Та все ж якогось панічного страху не було. Взагалі я помітила одну річ. Що більше небезпек навколо людини, то більше людина до них звикає. І все надзвичайне починає здаватись звичайним і навіть нормальним. Так було під час постійних бомбардувань. Коли скінчилась війна, було навіть дивно, навіть нудно, що вже не стріляють. В повітрі здавалось якась пустка. Так, від сталої стрілянини, змін і небезпек почуття страху притуплюється. І в цьому є для людей в час катастроф велике полегшення.

Я йшла, не зустрінувши ні одної людини, аж до бульвара Короленка. Коли бачу — по бульвару тягнеться довга валка. Їдуть вози, чимось до верху навантажені. Біля возів ідуть німецькі вояки, по одному біля кожного воза. Блискавично промайнула думка:

— «Це ж рятунок!»

Бо я знала, що цей бульвар з'єднує віддалені частини Києва. А там — дійду до бічної вулиці, звідки до нас вже недалеко. Я підійшла до одного воза і пішла поруч, ніби приєдналась до валки. Ніхто мене нічого не спитав. Аж дивно було. Якось не звернули на мене ніякої уваги. Валка поволі рухалась. І я крок за кроком ішла за моїм возом. Нижче нас горів Хрещатик чи як переіменували головну вулицю у Києві — вулиця Воровського. Та з Києві ніхто її не називав так. Вогонь перекидався на бічні вулиці. Пахло димом. В заграві пожежі все навколо, і живе й мертве, виглядало фантастично. Може ця пожежа, цей довгий транспорт мовчазних людей, це лиш тіні грішників, які мандрують на безконечних шляхах свого чистилища? Хто вони і хто я і що нас з'єднало в цю мить? Може це був єдиний час мого життя, коли я зовсім перестала відчувати своє «я», такою нікчемною здавалась людина перед великістю світового колобігу, таким випадковим її існування. Рухались світи. Падали імперії. Все пересовувалось... І здавалось, що я сама опинилась десь поза буттям. Що це не я, а душа моя блукає серед тіней. На небі дивне рожево — сіре світло — відблиск на вечірньому небі пожеж. Транспорт рухається помалу.

Ніхто не зупиниться, хочби на мент, не оглянеться, не перегукнеться. Одноманітний рух тільки вперед. Аж тут я помітила, що мені вже час завертати. Я наче проинулась. Ось і той провулок, де мені треба перейти, щоб дістатися на нашу вулицю. Я непомітно відділилась від транспорту. І не відчуваю чи власних ніг, спішила до дому. Задоволена, через десять хвилин стукала до дверей бабусиної хати. Я так і не сказала їй, що ходити вночі було заборонено, лише заспокоїла її, що Олег у безпеці. Але ніколи в житті я не заснула таким щасливим, таким безжурним сном, як у цю ніч, як у решту цієї ночі.

Пожежі гасили, але вибухали нові часові міни. Таку бестіяльну помсту придумали большевики. Німці розгубились. Вони бачили саботаж чехів, відважні комбінації поляків, невгнутість сербів, витримку англійців, але такого, як тут, вони ще ніде не пережили. Заклята земля!

Я знала молодого німецького старшину, котрий з початку війни був у Франції і про цей час, про ті лови, які німці там влаштовували, про французьку кухню, він згадував, як про найщасливіший час свого життя. Потім він був у Варшаві, та коли дістав наказ їхати до Києва, його охопив одчай. Його, як і інших німців, лякали ці простори. Голі, рівні, одноманітні, — вони наводили на німців якийсь містичний жах. Все тут було непевне, здавалось зрадливим. І пожежі тільки збільшили цей настрій. Часом вдавалося зловити підпалювачів. Їх на місці негайно розстрілювали. Це були червоні партизани, призначені большевиками при відступі для диверсійної роботи. Вони мусіли, крім тих мін, що їх большевики вже заложили, організувати пожежі, ширити корисні большевикам чутки, викликати терористичні акти... Тоді німці дійшли до страшної жорстокости — коли зривались міни в одному домі, то розстрілювали мешканців із двох сусідніх домів.

Якось бабуня сказала мені ввечері, що хоче одну ніч заночувати в мешканні Л., нашої кузинки, яка по службі мусіла бути евакуйована. Бабуня боялась, що її мешкання геть чисто розкрадуть. Вона відійшла, а ми полягали спати. Коли це в ночі будить нас сусідка:

— «Ваша бабуня пішла спати на Н. вулицю?»

— «Так».

— «Н. вулиця горить».

Ми схвилювались. Через кілька хвилин були вбрані і бігли на вулицю. Через пожежі треба було бігти окружними шляхами... Коли ми добігли до вулиці Н., на сквері біля Золотої Брами, збудованої ще князем Ярославом Мудрим, було повно людей з клунками. Тому, що втікачів від пожеж було дуже багато, німецьке командування дозволило цю ніч ходити по місті. Таких потім було кілька ночей. Пізніше дозволили ходити тільки до п'ятої години ввечері, потім знов до восьмої.

Втікачі купчились під голим небом на площах, на вулицях, сиділи з клунками коло Золотої Брами. Від цього вигляд нічного Києва цілком змінився. Полум'я пожарища освітлювало ці групи людей непевним, тріпотливим світом і утворювало різку гру світла й тіни, як на картинах Ґойї.

Підбігаємо до вулиці Н., глянули вниз і... коліна в мене затрусилися. Дім, де була бабуня, — горів! Серце упало в мені. Я згадала, що кімната, де мала спати бабуня, в кінці мешкання, і туди треба йти через довгий коридор. Як вона заснула, то нічого не чує і не бачить. Прокинеться — а дім охоплений полум'ям! Вона ж жива згорить там! Вулиця була порожня. Німець вартовий нікого не пускав туди. До домів у горішній частині вулиці, що стрімко спускалась до Хрещатику, вогонь ще не дійшов. Олег і я кинулись до вартового.

— «Прошу, пустіть нас! Пустіть нас! У тому домі наша бабуня. Вона згорить там жива! Ми мусимо її рятувати!»

Не знаю чому, але він пустив нас і ми бігли, бігли... Швидше, швидше! Як тут гаряче!.. Навколо тріск, вогнені пасми. І аж тут ми з радістю побачили, що горів не той дім, де була бабуня, а сусідній. А того ще не захопило полум'я, це згори нам здавалось, що горить і той дім. Аж тепер я відчула страшну слабість у тілі. Перемогла її і вже знову поспішала... На четвертім поверсі ми з силою стукали у двері. Відповіді не було. Пробували дзвонити, але дзвінок не дзвонив. Ми знову що сили стукали, кликали, ніхто не відчиняв. Враження було таке, що в мешканні нікого не було. Але бабуня? Може вона в своїй далекій кімнатці нічого не чує і навіть не знає, що діється, ані того, що всі з дому відійшли?! Ми стукали в сусідні мешкання... Все було мертве. Ми просто гримали в двері — даремно. Може й бабуня відійшла? А як ні? Тому мешкання треба відчинити. Ми кинулись шукати «упраздома», але ввесь дім був порожній. Боже, Боже, що нам робити?! Ми знов вернулись назад на четвертий поверх і пробували виламати двері, але засови не піддавались. Ми побігли на вулицю до вартового. Але його вже не було. Люди й так не йшли сюди. Тут недалеко мешкає дядько. Закличемо його на поміч!

Крізь усі вулиці до нього ми не йшли, а бігли. Розбудили його, коротко розповіли, що трапилось. І, відходячи з нами, він узяв з собою важкий лом. Ось уже й вулиця Н. Біжимо мовчки — в такі хвилини люди завше мовчать — і вже недалечко від того дому бачимо старечу постать. Дядько перший її помітив.

— «Мамо»!

Таки відчула, що щось діється і вийшла з дому. І розглядалась, вражена, серед пожарища.

Літописець

УКРАЇНСЬКИЙ ІСТОРИК ПРО РОМАНИ СЕНКЕВІЧА

Професор Володимир Антонович, що був також першорядним знавцем польських справ, згадував про початки літературної слави Сенкевіча так:

«Справді жодний інший твір польської літератури XIX ст. не знайшов стільки зрозуміння і захоплення з боку польської суспільности, як «Огнем і мечем»... Одразу після появи перших розділів роману у фейлетонах варшавської газети «Слово», преса й загальний осуд визначили їх, як «ніколи небувалий, неперевершений геніяльний твір.» Захоплення й вихвалювання прибрали при властивій для польського народу санґвінічній жвавості цілком гіперболічні розміри. Професор польської літератури в краківськім університеті, граф Тарновський, навіть присвятив творові Сенкевіча ряд викладів, в яких він твердів, що сподобає ним оповідання Генрика Сенкевіча своєю мистецькою вартістю далеко *затьмарює всі твори Шекспіра, Мільтона, Данте, Тасса, Ґете та всіх інших разом* узятих. Слухачі відповіли на цей вибрик шаленими оплесками і незабаром по цьому в аристократичних колах Кракова почали представляти в живих образах поодинокі ефектовні сцени з ославленого оповідання

Критичні голоси деяких розважніших польських часописів про те, що для порівняння з творами чужоземних авторів скоріше були б на місці «Три мушкетери» Александра Дюма, аніж які б це не були твори Гете й Тасса, та що з другого боку твір Сенкевіа виявляє намір знову покликати до життя ідеали XУІІ століття, які вже тоді принесли занадто велику шкоду для національного польського життя та які тепер треба безумовно відкинути, — ці критичні голоси були покриті криком і всі подібного роду висновки залишилися проповіддю до глухих.»

Окресливши короткими словами поставу польської громадськости до автора «Огнем і мечем», проф. В. Антонович докладніше розглядає наміри Сенкевіча:

«Ми хочемо спробувати коротко окреслити основні публіцистичні риси автора, якими він у більшій мірі аніж мистецькою вартістю своєї повісті здобув для себе суспільну думку та безмежне обожування з боку польських читачів, а по цьому ми хочемо визначити, як далеко ці риси *відповідають історичній правді* та вказати на деякі форми *мистецької творчости* автора — виключно з погляду історичної й етнографічної правдоподібности.

На його погляд Польща в XУІІ ст. через те лише уявляла з себе зразкове королівство, бо вона не визнавала рівноправности своїх громадян і прямувала до своєї місії перетворити національну вдачу українського народу та поставити його під абсолютну залежність від привілейованих верстов. Коли ж нарешті польське королівство наштовхнулося на соціяльний і національний спротив, то по думці Сенкевіча воно зовсім не було зобов'язане визнати фальшивий напрямок своєї внутрішньої політики.

Ідеї Сенкевіча заступає головний герой твору, князь Єремія Вишневецький. Цей визнає обов'язок «*карати безоглядно та без жалю*» повстанців і гадає, що «*гідність республіки* накладає на нього обов'язок викорінювати козаків *до ноги*» («до ноги — улюблений вислів автора), садити їх на паль, а їхнім послам стинати голови. Він клянеться втопити в крові повстання селян і тоді, коли він в рішальній хвилині думає про свою ролю вожля, він в уривчастих обрисах креслить плян своїх чинів: «*розтоптати козацький табор, пролляти океан крови, все згнобити і зламати, знищити, потоплощити*, а потім усунути зловживання. Пожерти повстання і наситититися його тілом. Далі він мріє про «поле, вкрите сотнею тисяч трупів» і т. д. Коли освіченому читачеві нинішніх часів попадуть перед очі ці хворобливі людожерні вигуки, то мимоволі виникає сумнів і запит: як могли перейняти душу письменника XIX століття такі кровожерні жадання, що були б властиві для образів Нерона або кумпанів Джінґіс Хана, а не для мислителя і поета наших часів. Князь Вишневецький представлений як *ідеал пануючої мудрости і громадянських чеснот* і як борець за правду й справедливість. Автор до такої міри зачарований своїм героєм, що стає в своїх висловах про нього навіть просто смішним. Так він називає кожне зневажливе слово про Вишневецького зневагою божества (так, блюзнірством!), він обдаровує його так би мовити надземською силою, що вкриває його сяйвом слави та яка приносить наслідком того те, що тисячі козаків, мешканців цілих областей, тікають у панічнім жаху, як лише вина Збараж, напр., князь являється посеред своїх гукнути слово «Ярема». Під час штурму козаків прапорів і смолоскипів, а від його виду козаків обіймає страх і зброя падає з безсилих рук.. Можливо, що ми помиляємось, проте: барви для цього ефектовного образу запозичені з шостої частини «Утраченого раю» Мільтона.

По цих Завваженнях проф. Антонович розглядає нахил Сенкевіча виставляти Польщу XУІІ століття, як втілення цивілізації, а Україну, як дикий і некультурний край.

«..Погляд автора, ніби Польща в XУІІ ст. була втіленням цивілізації, натомість Україна була представницею дикости й некультурности, цілковито фальшивий, як в своїй передпосилці, так і в своїх висновках. Кожна з цих націй належала до різних культурних типів з відповідними своїми етнографічними особливостями та своїм історичним розвитком. Можливо, що в даному історичному моменті участь одного народу в цивілізації була може трохи більша, як участь другого, але також прийнявши це все ще зовсім нема підстав для твердження, що розжеврілa в XУІІ ст. боротьба була стремлінням до культури по одній і бунтом проти неї по другій стороні.

По тім, як його вже раз посів намір представити українських козаків і селян, як дикунів, Сенкевіч уперто намагається завжди й усіма способами дотримати, хоч ці зусилля інколи виходять далеко поза межі літературної пристойности. В його творі козаки не промовляють, не відповідають, не кричать і співають, — вони *гавкають, скавучать, ревуть і виють*.

Ці завваження крутяться навколо підлої, розбещеної людности України, при кожній нагоді їм присвячується згадка з такими прикметниками, як «дика наволоч», «дикий розбишацький нарід», «злодійська збиранина», «бестії, що зривають з себе кайдани», «кровожерне простацтво» і т. д. При описі однієї сутички, під час якої шляхтич забив козака, пан Сенкевіч висловлюється понижчим способом: «він вдарив бандита шаблею в *рило*». Подібних стилістичних квітів і квіточок можна б назбирати з його повісті цілі мішки, але ми гадаємо, що вже досить небагатьох прикладів, щоб по-

казати, якими методами оперує автор, щоб витворити в читача переконання про дикість українського народа. Природно, козакам і селянам, за твердженням Сенкевіча, бракує всіх громадянських чеснот, вони прагнуть дикої волі і нищать овочі довголітніх зусиль шляхтичів. «Козацьким повстанням були цілковито чужі будь які релігійні побудження. Хмельницький лише зумів дипломатично прикрасити релігійною маскою розбишацькі інстинкти й удавати, неначе він виступає за віру. Йому справді пощастило роз'ятрити релігійний фанатизм, але до цього часу запорозькі козаки проте *грабували церкви* та награбованими церковними речами торгували на торговищі в Січі. Все, що розповідається про побожність запорожців, — схоплене з повітря.» Запорожці, це викидьки суспільности, *«вкритий ганчір'ям, напів голий, дикий і до чорноти закопчений забризканий брудом і кров'ю, що поширює пошесті»* **і т. д.**

Отже, на думку Сенкевіча серед населення України до появи шляхти панував розбійницький спосіб життя, це населення не мало жодної уяви про хліборобство, хоч воно й бажало, щоб земля належала селянам. Поруч з очевидною суперечністю цього погляду, в ньому захована теж історична неправда, що впадає в очі. Всі історичні джерела, від Геродотових часів по кінець XVII ст., говорять про хліборобство, як перше й найважніше зайняття українців.

Далі Антонович, як археолог та історик, подає ряд свідоцтв зо старовини про високий розвиток хліборобства в Україні і закінчує цей розділ такими словами:

«Ми мусимо прийти до пересвідчення, що повідомлення Сенкевіча про нехіть до хліборобства і брак його, так само як і розбійницький спосіб життя, це лише *тенденційні випади.* А що причина козацького повстання під Хмельницьким у жодній мірі не була релігійного порядку — це також історична неправда. Можна було б навести на те двадцять доказів, але досить зазначити, що Запорозька Січ тридцять років до Хмельницького винесла Сагайдачного, який відновленням грецько-східньої ієрархії усунув такий шкідливий для народу натиск уніятської інтриги.

Не ліпше, аніж запорозький, козацький табір, змальовує Сенкевіч людність України. Автор дає спроби опису всіляких верстов населення і не знати, чи треба більше дивуватися його тенденційності, чи його незнанню. З його слів виходить, що українська людність XVII століття складається з чумаків, пасічників, степових і лісових конюхів, мисливців, рибалок, чабанів... За твердженням автора, зазначені групи творять цілком окремі касти, кожна неначе нарід для себе і кожна від інших відрізняється особливими оригінальними рисами дикости чабанів, які йому з якихсь причин особливо неприємні. Сенкевіч малює так: «Чабани проводять усе своє життя в степах і пущах; вони живуть цілком дико і не мають жодної релігії; замість співу вони вигукають *напів звіряче, понуре виття;* коли вони прилучилися до ребелії Хмельницького, то вони не були здатні пізнавати своїх керівників і визнавали за свого пана того, хто їх бив і вбивав; природно, вони не мали жодної уяви про народні права і також зрозуміло, що були опановані жадобою крови й рабунку.»

Читаючи ті строкаті нісенітниці, не віримо власним очам і сумніваємося, чи не взяв автор своє знання і легковажні окреслення від якогось подорожнього по Африці чи Австралії, чи може це його власні не дуже дотепні винаходи. Супроти того ми хочемо зазначити, що чабани зовсім не були замкненим у собі дикунським плем'ям, але це були українські селяни, що засновували товариства пастухів і що до тих товариств приступали не дикуни, але люди, що були в стані своїй виробничій спілці надавати законну силу. Вони обирали провідника (отамана) з точним поділом галузей цеху для членів спілки, з правильними, наперед визначеними постановами про поділ зисків і т. д.

Не ліпше, як з чабанами, поводиться Сенкевіч у своєму романі і з рибалками. «Це були дикі люди з грубими звичками і животіли вони наче гадюки в дніпрових очеретах...»

Нам здається, що наведених прикладів досить, щоб дати читачам образ історично-етнографічних засобів пана Сенкевіча.

Але Сенкевіч не обмежується окресленням окремих груп. Він також твердить, що ціле населення України мало всюди однакові риси неприборканої дикости, якою воно чітко вирізнялося від інших націй, навіть від таких, що перебували на тім самім ступні культури. *Наприклад порівнання між польськими й українськими селянами згучить* у Сенкевіча дослівно так: «Відповідно до своєї природи дикий нарід якнайохотніше приєднувався до повстання Хмельницького; тоді, як у той час хлоп з Мазовша і з Великопольщі ніс без муркоту ярмо поневолення, яке було накладене по цілій Європі на нащадків *Хама,* українець уже зо степовим повітрям вдихав любов до свободи, так само дикої і безмежної як степи... Природно, тягло його через те радше шукання галабурди й охота вбивати панів під проводом Хмельницького, аніж схиляти горду спину під батоги підстарости.»

Щодо нащадків Хама по цілій Європі в XVII ст., пан Сенкевіч залюбки повторює вислів польських публіцистів, які намагаються пояснити пригнічене становище кріпаків у Польщі т. зв. панівним тоді «духом часу», цебто вони вказують на те, що в ті часи імовірно селяни в цілій Європі перебували в такому самому стані, як у польському королівстві. Ми знаємо, що це імлисте твердження польських публіцистів цілком безпідставне, а також, коли ми візьмемо будь яку історію селянської верстви в Європі, то не знайдемо жодних фактичних підтверджень цього в історії. Наводимо тут кілька прикладів з німецької праці Зугенгайма (Історія знесення кріпацтва в Європі, 1861). В Англії вже в XIV столітті за Едварда III взагалі нема жодних кріпаків і ціле хліборобське населення складається з вільних працівників. У Франції наміри завжди були направлені на улегшення долі кріпаків і він дає селянам цілий ряд ґарантій супроти надуживань шляхти. Року 1407 Карл VI зносить свавільно шляхтою запроваджені данини. Людовик XI року 1479 зносить примус вартування. В XV-XVIII століттях королі домагаються від парляментів дбати про охорону кріпаків, нараджуються спеціяльні комісії для досліду надужить шляхти (Великі Дні Оверні). Ці комісії жваво беруться за справи і під час однієї сесії було винесено 53 смертних присудів на винних дідичів. В Італії, за прикладом Фльоренції, почалося знесення кріпацтва ще в XII столітті і дуже швидко поширилося по цілій країні. В Німеччині більшість селян були особисто вільні орендарі, в Голляндії і Бельгії в законах XV століття вже не було жодних слідів кріпацтва. В Швеції кріпацтво було знесене ще наказом короля Мангуса Еріксона 1335 р., а в Норвегії зникли всі сліди по кріпацтві ще в XIII і XIV століттях.

Можна було б наводити ще сотки таких фактів з історії знесення кріпацтва в Європі. І при цьому є відвага твердити, що «нащадків хамових гнобляче ярмо було наслідком панівного в цілій Європі духа часу» та що «повстання народу проти кріпацтва в Україні було лише наслідком дикости та браку європейської культури».

Дещо далі проф. В. Антонович пише м. і.:

«По тім, як козаки, як сказано, визначилися особливою жорстокістю, можна було б чекати, що репрезентанти культури і поведуться людяніше та розважніше. Генрик Сєнкевіча відчуває теж конечну потребу виявлення цієї протилежности і твердить там і сям — зрештою в цілком неясних реченнях — що республіка часто глибоко милосердилася над козаками, але він не віднайшов в історії жодних фактів для ствердження того. За словами Сєнкевіча, польські жовніри вбивають усіх козаків, навіть коли ті відкинули зброю. Шлях Вишневецького позначають «зруйновані села, містечка й міста, замість їх стирчать криваві палі та шибениці.» Цей князь штурмує Погребище, якого населення було цілковито винищене. «Сімсот полонених було повішено, а триста посаджено на палі», при чому князь дав наказ: «Крайте їх так, щоб вони відчули, як вони вмирають.» При переводі через ліси «оздоблював він сосни тілами повішених бранців» і т. д. Невтомно, протягом довгих днів палять герої Генрика Сєнкевіча села і розбивають голови аж до перевтоми. Ослабленого упливом крови полковника Кричевського вони беруть у полон і натикають на паль. Полонених взагалі тортурують і печуть вогнем, навіть коли вони вкриті ранами. Коли ворогуючі сторони чинять такі жорстокості серед бою, можна мати жаль за їхню нелюдськість, але не можна за тодішні випадки одних ганити, а других прославляти.»

Ці критичні зазваження проф. Володимира Антоновича були вперше видруковані на сторінках «Київської Старини» в травні 1885 року.

Дружина проф. В. Антоновича, Катерина Мельник-Антонович, з своїх завважень у передмові до першого тому «Творів» Володимира Антоновича про відповідь Сєнкевічезі пише:

Дуже неприємне враження викликав цей твір (Огнем і мечем) серед української інтелігенції по обидва боки кордону. Зо слів проф. Мирона Кордуби («Україна», 1928, кн. 5, ст. 52, — «Зв'язки В. Антоновича з Галичиною») довідуємося, яке той роман викликав величезне обурення серед галицько-української громадськости, що так болюче відчувала (з уваги на свої польсько-українські політичні відносини на галицькому грунті) конечну потребу, щоб якийсь авторитетний голос подав належну, рішучу відповідь. Яку живу радість, яке величезне враження справила на всю галицьку інтелігенцію ця відповідь відомого вченого в одному з найближчих чисел поважного журналу «Киевской Старины»! Чимале враження справила вона і на Україні, так поміж своєю як і поміж польською інтелігенцією. Справила та рецензія подвійне враження і в другому таборі — в польській пресі і в громадськості. Навіть одна з більш умірковавних газет висловилась так, що хоч київський професор певною мірою і має рацію, «але вшакже нє ушановал знакомітего таленту»...

Літературна чемність вимагає надсилати свою рецензію тому авторові, чий твір рецензується; тому й Сєнкевіч лістав від Антоновича відбитку статті з таким автографом: «Україна з подарунком повертає Польщі її лелеку» — парафраза цитати з відомої старої байки про польського лелеку, що по весні повертався з Індії до рідного гнізда. Як зазначив сам Антонович, можна було б і не спинятись так уважно над цим твором красного письменства з сусідської літератури, коли б не так урочисто прийняла його польська суспільність..., як вираз її сучасної історичної свідомости, як останнє слово її патріотичних, національних і громадських поглядів.

Це й примусило Антоновича виступити з такою докладною критикою тих поглядів, що панували на протязі всього ХУІІ і ХУІІІ віків і довели, нарешті, Польщу до політичної загибелі, а народові українському завдали стільки кривди та тяжкого лихоліття. Очевидячки, головна маса польської суспільности нічого не забула з тих традицій історичної Польщі і нічого не навчилася з тої науки власної історії, бо й наприкінці XIX віку зосталась на грунті тих самих поглядів.»

(К. Мельник-Антонович: До видання І тому творів В. Антоновича, ХХХІУ-ХХУ).

•••••••••••••••••••

Степан Куропась

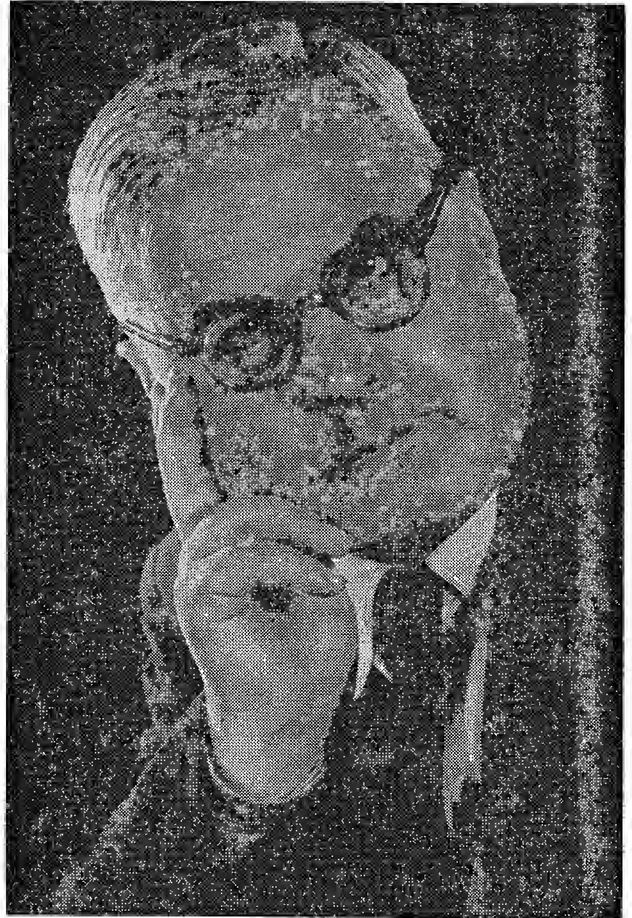
ДОПОВІДЬ ПРОФ. Ю. БОЙКА В ЧІКАГО

У домі СУМ-а відбулася доповідь проф. Ю. Бойка на тему: «Національні зудари в СССР і перспективи нашого визволення». Неділя 8 червня день дощевий — видно настрашив наших людей, бо на доповідь прийшло всього 70 осіб. Проте, люди помимо дощу дома не сиділи, але наука, чи інші музи наших людей, видно, не цікавить. Прийшлши ті, що зсе і всюди є, і на яких стоїть всяка справа.

Шановний доповідач **людина, що** зах... щастям під Совітами і вийшла по війні на еміграцію, є вченим зисокого стажу. В часі, коли частина наших науковців вступила до АКБВ, де добре заробляє і пише так, як пан каже, Шановний професор зібрав біля себе **гурт вчених, що** у вільному с...ті хочуть вільно писати. Звичайно, Незалежна Асоціяція, яка об'єднує таких науковців, не має помочі нізвідки, має надію лише на українське громадянство. Наші вчені на свій хліб заробляють, але на наукову працю, досліди і видання треба грошей. Велика нова праця Асоціяції «Московські коріння большевизму», приблизно 500 сторін друку появиться лише тоді, коли Асоціяція знайде 15,000 долярів на її видання. Хто має дати гроші? Всі українці в Німеччині, Англії, Франції, а головно в Америці і Канаді. Хто може, повинен дати підмогу, дотацію чи дар, інші повинні дати наперед передплату інакше книжка світу не побачить. Це про книжку і працю самої Асоціяції.

Відносно самої доповіді, професор на основі відомих нам й невідомих фактів ствердив велику зміну відносин в Совєтському Союзі. Зміни ті були вимушені і добуті зударами в різних совєтських республіках. Малі совєтські республіки в раю совєтів, де, як каже Москва, є рівноправність всіх мов — гинуть. В кіргізькій Академії Наук, у місті Фрунзе, на 750 вчених — 102 кіргізів! Мала Грузія

ПРОФ. Ю. БОЙКО В ЧІКАГО

ВІТАЙТЕ НАМ, ДОРОГИЙ ПРОФЕСОРЕ!

Вельмишановний і Дорогий наш Гість — визначний український учений і, як Голова Незалежної Асоціяції Українських Науковців, своїми цінними дослідами проблем большевицької дійсности допомагає вільному світові пізнати правдиве обличчя золотої прокази Сходу.

веде перед і народні зудари в тій країні видно по смерті Сталіна, яка є претекстом до невдоволення грузинів лише на зовні, а в середині кипить не ради Сталіна і його розвінчування Хрущовом, а тому, що Грузія хоче стати самостійною і темна ніч боронить там людей, що вивішують транспаренти «Хай живе самостійна Грузія». В малій Естонії до нині живе багато людей нелегально й народ їх криє й допомагає.

Коли йдеться про Україну, то тут національні зудари найсильніші. До нині діє там підпілля. Там вправді стало легше жити по смерті Сталіна, але всі ті полегші були здобуті самим народом.

В дискусії по докладі зяли слово: Артюшенко, Нагірний, Білодід, Карпенко. Були поставлені такі питання: Як виглядає советська людина тепер? Де є діти борців за волю України з 1917-20 р.? Чи видно їх дію? Як ставиться доповідач до членів комсомолу, чи його члени щось варті для визвольної справи, чи може це гурт донощиків?

У відповідь доповідач ствердив, що советська людина тепер стала більше вибагливою й химернішою. Не це, що було до війни, коли советська людина мовчала. Чи діти борців за волю діють, на це нема доказів, бо вони не становлять окремої касти чи організації. Звичайно, що це діти свідоміших українських патріотів і треба припускати, що вони на передових позиціях. Відносно комсомолу, то є там донощики, що вірно служать партії, але є там теж напевно багато ідейної молоді, що в слушний час дасть себе пізнати. Підчас докладу п-ні Дарія Нижанківська і Ольга Масник з УЗХреста зібрали 108 дол. на потреби Асоціяції.

Пожертви склали:

ПО 10 ДОЛ.: Інж. Степан Куропась, інж. Юрій Артюшенко, інж. Пилип Максимонько.

ПО 5 ДОЛ.: Проф. д-р Маркіян Терлецький, інж. Іван Барцаба, Теодозій Носієвич, Ярослав Мак, Теофіль Форович, Михайло Панасюк, Н. Н., Степан Маланчук, Дмитро Дмитрів.

ПО 3 ДОЛ.: Іван Дибайло.

По 2 ДОЛ.: Василь Нагірняк, Володимир Попадюк, Ольга Масник, Іван Манзяк, Володимир Бережан, Петро Фурчак, Павло Турула, Григорій Присташ.

ПО 1 ДОЛ.: Д-р О. Малецький, Ст. Салдан, Ілля Стеців, Т. Кривохижа, Ю. Каменецький, Ал. Баран, П. Бабяк, Ілля Павліш, д-р Самбірський.

Мандрівка по журналах

«АМЕРІКЕН МЕРКЮРІ», травень 1958 Сьогодні доля світу залежить від атомної енергії. Цебто від людей, що нею можуть покерувати на щастя або на згубу для нашої цивілізації. Найбільші поступи в дослідах над атомною енергією пороблено в ЗДА і в СССР. В чиїх руках лежить це керівництво в СССР, не зовсім відомо і не має це більшого значення. Зате добре відомо, кому віддано його в Америці. Перший головний управитель Програми Атомної Енергії, ще за Рузвелта, був Бернард Барух. Після нього прийшов Давид Лілієнталь, що привів за собою Клявса Фукса, засудженого за атомне шпигунство на користь совєтів. На місце Фукса прийшов Дж. Роберт Оппенгаймер, якого усунено за непевність. Замість нього поставлено Ізидора Ізаака Раб з колюмбійського університету, як головного дорадника. А теперішнім головою Комісії Атомної Енергії є Луїс Штравс. Не треба великого зусилля, щоб відгадати, з якої національности виводяться всі без винятку власники тих назвищ, що їм американський нарід доручив опіку над найважнішими своїми тайнами.

«КУЛЬТУРА» ч. 3/125, березень 1958. Адам Узємбло в статті п. н. «На зупинці» цікаві подає міркування про Польську Партію Соціялістичну і колишню ролю в ній Йосипа Пілсудського. Для нас найцікавіші твердження автора про те, що польські пепесовці були речниками й будителями незалежницької думки в українців. Вони нібито розсилали своїх людей між усі сусідні, невироблені ще політично й несвідомі національно народи, як українці, білоруси й литовці, щоб ставали там до праці, часто приймали і дану національність та защіплювали в них незалежно-державницькі прагнення.

Скільки в тому правди, а скільки самохвальб — можна б багато говорити. Неправда вилазить, як шило з мішка, вже в тих уступах, де говориться про впливи польських соціялістів на Івана Франка, який в автора виступає як їхній учень. А тимчасом досліди Михайла Возняка говорять про щось зовсім інше. Це підтверджує недавно видана студія Г. Д. Вервеса «Іван Франко і питання українсько-польських літературно-громадських взаємин 70-90-х років XIX ст.» (Видавництво Академії Наук УРСР, Київ 1957). В світлі зібраних там матеріялів, документів і листування Франка з тодішніми «поступовими» польськими діячами недвозначно виходить, що для слабеньких польських «поступовців» Франко був учителем і авторитетом і що вони в нього, а не українці від них набиралися «поступового» духа, якого не так легко було дошукатися в бундючному польському суспільстві XIX. віку, просякнутому ідеалами шляхетчини. А вже просто смішно читати такі уступи, як «надхнені думкою визволення Польщі і сусідніх народів ті люди йшли заповняти прогалини, виконуючи програму, що її виписав Пілсудський у «Роботніку». Польща засуджена на великість». Не дурний то сказав, що «горбатого і могила не направить».

«ЛИСТИ ДО ПРИЯТЕЛІВ» чч. 4(62) і 5 (63) за квітень і червень 1958. Д-р Кость Паньківський продовжує свої спогади з воєнних років і в циклю п. н. «Роки німецької окупації» містить у тих двох числах статтю «Взаємини з ОУН». Його критика ОУН гостра, тенденційна і несправедлива, помимо того, що старається втримати споводність об'єктивности і річевости. Підкреслює яскраво всі негативи організації, яких не бракує ніколи в жодній політичній партії, зате цілковито промовчує все те, що ОУН, чи то «бандерівці» чи «мельниківці», як він їх називає, зробила добре.

Нотуючи цей виступ д-ра Паньківського з журналістичного обов'язку, застерігаємо собі, що вернемося до ближчого обговорення його пізніше, коли закінчений буде цілий цикль його спогадів.

••••••••••••••••••

В ЦАРСТВІ КНИГ

Володимир Макар .

Береза Картузька

(Видання Ліги Визволення України, Торонто, 1956, стор. 204).

Скільки людей перейшло через Березу Картузьку, скільки терпіння вона їм принесла і якось ніхто не знайшовся, щоб утривалив це в формі споминів, коли не згадувати маленької непідписаної брошурки «Береза Картузька — спомини націоналіста». Праздоподібно автором її був Теодозій Цвікула, тоді студент з Сокальщини, а появилася вона в видавництві «Нового Шляху» в Канаді ще перед 1939 роком. Наскільки нам відомо, спомини Володимира Макара перші того роду в українській мемуаристиці, що відносяться до Берези Картузької, і стараються описати не тільки сам побут у ній, але вичерпно представити її історію від заіснування до неславного кінця. Друкувалися вони найперше підвалами в тижневику «Гомін України» в Торонто, а потім вийшли окремою книжковою відбиткою.

Поділена на 34 короткі розділи, серед яких розміщено п'ять ілюстрацій і ситуаційних шкіців, книжка написана цікаво і читається з увагою. Автор говорить у ній не тільки про власні свої переживання, але й наводить уривки з листів та оповідань інших бувальців у Березі, що з одного боку причиняється до живішої розповіді, а з другого надає книжці більшого джерельного значення.

Найцікавіше читається і найбільшу вартість з історичного боку мають сцени таборового побуту. Там, де автор запускається в політичні і моральні розумування — це менше вдатно виходить. Так само тільки на користь споминам вийшло б, якби пропустити в них патетичні вигуки й вислови обурення на «катів» і т. д. Не тому, щоб «кати» не заслугували на те, щоб їх плямувати, тільки для того треба мати літературний талант і вироблене перо — інакше такі місця бринять нещирою напущистістю.

Аж 33 сторінки віддав автор на обговорення поезій, написаних у Березі українськими в'язнями Володимиром Яновом і Дмитром Штикалом. Як на короткі спомини — це за багато. Вистачило б згадати кількома реченнями, що поетична муза не завмирала і в концентраку. Тим більше, що більшої літературної вартости в тих концентрачних творах годі дошукатися, мають вони своє значення хіба тільки як документ доби. Коли ж уже писати про те, то краще нехай би це робив фаховий літературний критик. Цим аж ніяк не хочемо сказати, що автор зробив зле, пишучи про ті речі, але було б ще

краще, якби про те написав хтось інший і на іншому місці.

Українські націоналісти сиділи в Березі ще тоді, коли ОУН не була поділена, тому авторові, якого симпатії схиляються в сторону т. зв. бандерівців, не було трудно зберегти об'єктивність. Його ідеологічне определення виявляється тим, що згадує він імена перш усього колишніх своїх організаційних товаришів і намагається — нераз надмірно — восхвалити їхній характер, особисту вартість і пізнішу діяльність. Це можна зрозуміти — як довго нема камінця в сторону пізніших політичних противників, а його на щастя в книжці нема.

На маргінесі тієї справи: що більше фактів, дат, подій і назвищ, то більша історично-документарна вартість споминів. І якось ні авторові ні його організаційній пресі не прийшло на думку, що перед кількома роками так галасливо підкреслювала в бібліографічних оцінках книжки підписаного рецензента про сл. п. Юліяна Головінського («Дух, що тіло рве до бою...») небезпеку для залишених під большевиками родин. Думаємо, що небезпека га через написання таких спогадів зовсім не збільшується — большевики не згірше за самих мемуаристів знають те, що їм потрібно — але гадаємо, що в тих справах треба мати однакову мірку не тільки для своїх власних людей.

З. Книш

Кость Паньківський

Від держави до комітету.

Горезвісні події кінця червня 1941 року, коли притранспортований на німецьких військових автах бандерівський «авангард» проголошував створення української держави у Львові, дістають сьогодні нове освітлення. До тепер найбільше відомо про них було з бандерівської преси й пропаганди, що счинила неймовірний гармідер довкола тієї справи щойно на еміграції, і з другого боку з голосів ОУН, які старалися представити ті часи й події в правдивому їх світлі і значенні. Від якогось часу заговорили про те люди, що в перших днях того «державобудівництва» співпрацювали з бандерівцями, а потім, — одні скоріше, другі пізніше, одні з таких, другі з інакших причин, — відсахнулися від тієї справи. В «Вільній Україні» писав про те колишній «міністер внутрішніх справ» «уряду» Стецька — д-р Володимир Лисий, а в «Листах до приятелів» — заступник того «міністра», д-р Кость Паньківський. Його спомини лягли в основу цієї книжки.

Можна запитувати себе, чому автор уважав потрібним так довго про те мовчати. В передмові пише він, що до переконання про потребу уявнити ці речі прийшов щойно в 1955 році, бо аж тоді віддаль часу дозволила на об'єктивну оцінку подій. Це можна б розуміти, якщо йдеться про цілість споминів у книжковій, закінченій формі. Але не можна зрозуміти мовчанки в часі галасливої бандерівської пропаганди — тоді хочби звичайна стаття в пресі одного з колишніх бандерівських співробітників відограла б ролю відра з зимною водою.

Свідчення автра, як самовидця й учасника подій у Львові в перших тижнях після приходу німців, само собою мусять мати велике значення. Потверджують вони, зрештою, те, що говорила і про що писала ОУН від самого початку: не заперечуючи великої рухливости й активности бандерівської організації та її проводу в тих часах, це була «дешева революційна агітка», як висловлюється автор. Свідчення ці підперті автентичними текстами різних документів з тієї доби. Зокрема важне не те, як вели себе бандерівці в моменті творення їхньої «державности», тільки в часі її ліквідації В такій ситуації:

«Революційна організація мусіла б бути готовою принайменше демонструвати свій спротив і перед німцями, та навіть і перед власним громадянством. Від свого проводу і своїх членів вона мала право вимагати бойової готовости. Та вона вимагала від позапартійних людей такої революційної постави, якої їй самій не доставало. Провідні панове з ОУН, такі самовпевнені в зустрічах і виступах перед громадянством, виглядали на наших очах у розмовах з д-ром Кохом або Кольфом збиточними хлопцями, що вибріхуються від закинених їм дітвацьких вибрик.в. (Стор. 54).

«Місто і край не відчули вивезення голови «уряду» бо і «започаткування і припинення» діяльности того уряду пройшли для загалу непомітно. Всі події, пов'язані з правлінням, не мали тоді такого значення, якого їм надала пізніша партійна публіцистика».

Про ОУН, що стояла під наказами полк. Мельника, автор висказується більш поміркова, хоч назагал говорить про неї мало. Мабуть тому, що співпрацюючи з бандерівцями, не мав ближчої нагоди зустрічатися з іншими націоналістами. На стор. 37 згадує про те, що

.. *«в тому часі у Львові не було ще ні одного видного послідовника Мельника, тому не було можливо вислухати другої сторони.»*

Одначе зараз же сам собі заперечує, коли пише, що

«Іван Рогач, відомий з імени зо своєї діяльности в Карпатській Україні 1938-1939 рр., прибув уже в перших днях до Львова і працював у відділі збігців при Міській Управі, але загалові львов'ян був незнаний». (Стор. 37.)

Прибув тоді не тільки один Іван Рогач, але були там і Ярослав Гайвас і Богдан Коник і інші, що нічим не були ані більше ані менше знані як такий Стецько чи Старух. Тільки «загал львов'ян», до якого зараховує себе й автор, не був зацікавлений у розмовах з тими, які не оферували титулів міністрів. Орієнтувався він на бандерівців, у тому переконанні, що за ними стоїть німецька влада. І тільки й тому пішли ці люди на співпрацю з бандерівцями та почали від неї відтягатися, коли побачили, що порозуміння з німцями щодо цілости українських справ — нема.

На думку автора, прихід членів властивої ОУН збігається з вивезенням Стецька зо Львова:

.. *«Майже на один час з вивезенням Стецька, припадає приїзд до Львова перших видніших послідовників Мельника... Їх було в порівнянні з прихильниками Бандери не багато, а до Львова прийшли вони скромно» (Стор. 60).*

Ще згадує, що коли в липні 1941 року покликано до життя «Українську Допомогову Акцію» (УДА) під головуванням о. крилошанина Василя Лициняка, то

.. *«в склад УДА ввійшли на керівні місця, поруч Голови, майже без вийнятку новоприбулі члени ОУН групи Мельника. Організуванням і працею в допомоговій акції виявили вони себе перед загалом громадянства. В порівнянні з розмахом Стецька в перших днях липня, ця їхня діяльність була зовсім незамітна». (Стор 61).*

Застереження і потребу основного вияснення вимагає справа Національної Ради у Львові. Автор на різних місцях подає, як постала Рада Сеньйорів, що перетворилася пізніше в Національну Раду. За його твердженням виходить, що все це діялося з ініціятиви громадян, які не мали ніякого відношення до націоналістів обох відламів. Організація бандерівців тільки «делегувала», а ОУН «вислала» туди своїх представників, при чому послідовники Бандери приймали постійну й жваву участь в засіданнях Ради, а члени ОУН інтересувалися нею менше і «не бували точними учасниками засідань».

В ім'я історичної правди варто і конечно було б, щоб хтось з членів ОУН, які брали участь у тих подіях, основно, докладно і вичерпно насвітлив ту справу. Рецензентові з особистого досвіду і безпосереднього знання відомо, що перед походом на Схід ОУН створила концепцію організування «рад» від низу до самої гори. Ця своєрідна «радянська» система мала охопити всю Україну, з Національною Радою у Львові і такою ж у Києві. Ентузіястом тої справи був покійний Іван Рогач, на жаль він не може заговорити з могили. Це й він кинув ту концепцію у Львові, як противагу «урядові» Стецька,

і він приймав участь у її підготові, заки виїхав з такими самими завданнями до Києва.

В автора ці справи виглядають інакше. Можливо тому, що він більше був зайнятий «урядом» Стецька, в якому був членом, і до Національної Ради, як сам пише, прийшов уже тоді, коли вона була сформована і коли його президент Левицький запросив на секретаря.

Всі націоналісти, чи «бандерівці», чи «мельниківці», повинні з цеї книжки витягнути одну науку: так званий «демократичний український світ знеприхованою ненавистю ставиться до цілого українського націоналізму, без уваги на його ідеологічні відтіні чи організаційні форми. Це пробивається в автора на різних місцях, де не щадить він рясних колючок у бік ОУН: наче б то вона ширила аморальність серед молоді, вводила терор як засіб політичної боротьби, нездатна до якоїсь конструктивної дії в широкому національному маштабі і не вміла вийти з кола своїх партійних інтересів. Крім того, на стор. 88, де говориться про інформаційну розмову автора з проф. Кубійовичем, головою УЦК у Кракові, і його заступником, ред. Василем Глібовицьким, читаємо:

Навчені досвідом своєї півторарічної праці, вони доражували мені запрошувати до праці в секретаріяті по можливості людей з-поза обох груп ОУН. Та в цьому напрямі не було в нас розходжень».

Такі «поради» давав теперішній «демократ» і партійний супутник автора, проф. Кубійович, що неоднократно заявляв свою льояльну співпрацю з ОУН, якій завдячував своє становище, бо це вона, через свойого тодішнього провідника в Генерал-Губернаторстві, полк. Романа Сушка, його на голову висунула і всупереч інших кандидатів переперла і підперла в перших найважчих організаційних хвилях.

А тимчасом автор як і інші панове з т. зв. демократичного світу вийшли наверх у суспільстві тільки з двох причин: 1. внутрішнє розбиття в ОУН, що дозволило вигравати одну сторону проти другої, і 2. підтримка німців, що вишукувала їх, як своїх посередників до української громадськости, щоб не допустити до зросту впливів ОУН в українському народі. Не будь тієї підтримки німців — навіть серед тодішнього розбиття в націоналістичному таборі їхня роля можлива була б тільки як поплентачів одної чи другої сторони.

З того наука, що тільки одностайна постава цілого українського націоналістичного середовища може запевнити йому належне місце в українському народі і не допустити до того, щоб на верхи суспільности випливали дволикі його «прихильники». На жаль на таку одностайну поставу далеко ще не заноситься.

Зиновій Книш

Степан Куропась

ПЕРЕД З'ЇЗДОМ ОДВУ І БРАТНІХ ОРГАНІЗАЦІЙ

Коли йдеться про цьогорічний З'їзд Організації Державного Відродження України, Українського Золотого Хреста й Молодих Українських Націоналістів та Зарева, то він не за горами. Відбудеться він на «Лейбор Дей», себто в днях 30-31 серпня і 1 вересня біжучого року, на прекрасній оселі чи хуторі ім. Ольжича в горах Покомо біля Алентавну з Пенсильвенії.

Одні скажуть: Маємо ще 3 місяці часу до З'їзду. Є час про нього писати, є час підготовляти й програму. Треба взяти під увагу перші справи перше, а про З'їзд обдумаємо пізніше. І мають рацію, але лише відносно другого речення, що, мовляв, треба взяти перші, наглячі, справи перше. Щодо 3 місяців часу і довгої підготови до З'їзду, то часу обмаль. Червень, липень і серпень — час вакацій і літньої спеки, і дуже мало справ можна як слід полагодити. Бо або людей нема, бо виїхали на свіжий «люфт» і важко їх разом зібрати, або гаряч потом заливає тіло, і ум людини теж справно не працює. В додатку — як зібрати, порадитися, обговорити справи на велику американську віддаль? Хоч живемо в добі літаків і всі ми є собі сусідами, то все ж таки треба часу й поза літаками. Бо є такі складні проблеми з нашій організації, в українській визвольній справі, що треба більшого часу не лише до підготови їхнього поставлення на агенду дня, але й їх переведення в життя! Щадимо в добі літаків час на подорож, але зовсім не щадимо його на наради. Модерна техніка транспорту зуміла скоротити людині час на подорож, але модерна наука реторики й споріднених наук продовжила час на розмови. З розвитком мови, реторики й логіки люди говорять довше, як передше. І довше думають, бо самі собі ускладнюють справи. Отже спека, вакації, реторика, логіка й красномовність можуть вкоротити нам час трьох місяців до одного. А за один місяць можна багато зробити, якщо почнемо роботу зараз.

Яку роботу? Перше, всі відділи ОДВУ і Братніх Організацій повинні вже тепер скликати свої збори і випередити спеку. На зборах повинні на порядок дня прийти такі важливі справи З'їзду, як: справа репрезентації відділу, справа самого З'їзду, справа оселі чи хутора ім. Ольжича, а вкінці теж справа «Самостійної України», справа власної друкарні, книгарні і дому в Чікаго. Ті справи треба обговорити вже тепер, бо на борзі перед З'їздом не буде часу їх докладно розбирати.

Про що саме треба на зборах націоналістичних клітин у вище згаданих справах говорити? Відносно заступництва чи делегатів на З'їзд треба мати на увазі людей, що вміють не лише говорити й критикувати, але й плянувати та піддавати реальні думки. Ми всі є добрі люди і добрі думки маємо, бо інакше не належали б до націоналістичної органі-

зації, що вимагає послуху, карности посвяти й жертвенности, але не всі надаємося до всього. Звичайно, часом важко піднайти потрібних делегатів з різних причин. Тоді, як то кажуть, на безриб'ї і рак риба. Треба брати таких, що, хоч не мають всіх тих потрібних З'їздові кваліфікацій, але мають ідейність й охоту служити організації.

Відносно самого З'їзду, що відбудеться на хуторі Ольжича, треба відділам на Сході подбати, щоб він був імпозантний, масовий і маніфестаційний, а делегатам треба подбати щоб був річевий, справді братній, і, що найважливіше, плідний. З'їзд має винести ясні постанови в усіх заторкнених справах порядку дня, а не З'їздом, що віддає справи до вирішення «будучій екзекутиві». Бо в будучій, як і в теперішній, екзекутиві є такі самі працюючі люди і їх перевантажувати не можна. В додатку вони розкинені по всій Америці, і практично, крім побачень в домівці ОДВУ, не мають багато часу на пляни. З'їзд проводить організацією цілий рік. Його постанови, опрацьовані комісіями, є тим дороговказом, якого треба придержуватися. Масовість З'їзду додає делегатам почуття сили і дає охоту до праці у своїх осередках.

Справа «Самостійної України» повинна теж бути докладно обговорена й вирішена. Нарікають на неї свої, приятелі і чужі, що не виходить правильно, що нема в ній матеріялу, нецікава, нема дописів з місць, з життя організації, та що має багато правописних та друкарських помилок. Про ті всі речі треба говорити, критикувати і ставити до себе самих вимоги й вимоги до «Самостійної України». Але водночас треба радити, як лихо направити, як дістати передплату, авторів, дописувачів, постійного редактора, платню для нього і т. д.

Сама критика не поможе, а не поможе зокрема в друкарському і видавничому світі українців в Америці. Маємо мало охочих читати, тому нема охочих писати, нема добрих цікавих авторів. Нема життя, нема про що писати. Одні речі і справи творять другі і є пов'язані. Коли нема про що писати, кому читати, нема добрих авторів, то навіщо тоді мучитися і продукувати бібулу, за яку не можна заплатити, бо вона на себе не заробляє?

Сказати собі треба правду в очі! І це не буде для нашого середовища пониженням! Та ж Українські Союзи, що мають примусових і постійних передплатників, теж на лад не виходять. Докладають до своїх пресових органів і все домагаються підвишки передплати від своїх конвенцій! І слушно! Чому ж маємо і тут стояти на місці і дуситися з браку грошей, коли все дорожіє.

А відносно власної друкарні і дому?

Маємо в Чікаго не зле устаткований, стару, але працюючу, друкарню у власнім домі. Маємо досить, а можемо виконати й більше, праць. Хто з наших відділів подумав про те? Хто подумав про уділи для власного дому? Одинокі чікагівці запряглися до цеї справи і тягнуть. А як коні добрі, то на них накладається ще більше тягару. Та все має свій кінець. І найкращі коні колись перемучаться і станують. І не буде причини й серця батожити їх за те, що стали.

Ось тими всіма справами повинен зайнятися З'їзд коротко, річево, ясно й недвозначно. Про хутір Ольжича це теж окрема капітоля.

Є ще інші справи, як справа УНРади, Воз'єднання Українських Націоналістів, справа українських виборів, справа нидіння УККА, справа ЗУАДК, про які другим разом.

•••••••••••••••••••

З ПОБУТУ ПРОФ. Ю. БОЙКА В ЧІКАҐО

Виступ проф. Ю. Бойка в нашому місті не був належно підготований. Хоч всі знали, що в неділю 8. чарзня буде його доповідь у домі СУМ-а, хоч були роздавані летючки й рознесені афіші, то підготовити й використати побут проф. Бойка не можна було з двох причин: Ніхто не знав, коли сюди він приїде і як довго тут буде.

Організаційний референт організації взагалі не потрудився довідатись про все потрібне в часі конвенції УНСоюзу, де виїхав увесь актив ОДВУ з Чікаго. Тому й виступ проф. Бойка не дав більше, як дав. В суботу вечером відбулася його зустріч із управою відділу, а відтак мав він доповідь у залі православної парафії на Борнсайді в районі діяння 52-го відділу ОДВУ.

В неділю мав він реферат на північній стороні з району 2-го відділу ОДВУ. В неділю вечером проф. Бойко мав зустріч з членами Української Друкарні й Книгарні, як теж був на Святі Петлюри в залі парафії сз. Володимира. Увесь час побуту 4-днів замешкав він у панства Кривохижих, симпатичної пані Тамари з Херсону і її чоловіка з Чернівець, якого вона зве Ґарасиком. Живуть вони на передмісті Гилсайд. В понеділок і вівторок мав професор побачення з українськими науковцями, поетами і видавцями. Мав розмови з проф. Терлецьким і Витановичем, з поетами Олесем Бабієм і Теодором Курпітою та з видавцем М. Денисюком. В товаристві інж. Степана Куропася, друга Носієвича і молодого Павліша, що служив за «камермана» відвідав гріб бл. п. Ю. Вассияна і від імени ПУН зложив на могилі вінок квітів. Відтак відвідав українську щаднично-позичкову спілку «Тризуб», де мав коротку розмову з її екзекутивним директором Петром Пуцилом. Згаданий провів професора по кімнатах нової прибудівки, яка ще не закінчена і коштуватиме чверть мільйона долярів.

Вечером у вівторок мав він стрічу з рядовим членством ОДВУ і УЗХреста в домівці ОДВУ в «Бесіді». Темою стрічі була інформація про стан націоналістичного руху в Європі і обох Америках, Полудневій і Північній. Інтересним були інформації головно про Бразилію, яка, здавалося, не грала жадної ролі в плянах ОУН.

Другою темою стрічі була доповідь про Незалежну Асоціяцію Науковців та її пляни видати книжку на тему «Московські коріння большевизму».

Книжка має правдиво насвітлити Москву і большевизм. Того не можуть зробити науковці залежні матеріяльно від АКВБ. Кошти книжки 15.000 дол. має покрити громадянство, в першу чергу націоналістичний актив.

По доповіді приявні рішили прийти Незалежній Асоціяції Українських Вчених з допомою. Члени ОДВУ і УЗХреста допоможуть фінансово, як теж будуть збирати передплату на книжку, що коштуватиме 10 дол. Для цієї справи буде покликаний Громадський Комітет, що займеться організацією збірок і передплати.

Початок зірки дав інж. Степан Куропась сумою 200 дол.

В середу мав проф. Бойко стрічу з панною д-р Кохно, що працює в Чікаго науково для 5-ої армії, як теж з панею Івченко, що прибула до нас з Вашінгтону в справі призбирання матеріялів для радіопередач за залізну заслону, що їх висилає «Голос Америки». Спроби зв'язатися з проф. Р. Смаль-Стоцьким і громадою в Мілвокі не дали успіху, мимо старань інж. Василя Нагірняка. В середу вечером відїхав проф. Бойко до Міннеаполіс. Увесь час п. Миронюк був дорогому Гостеві до диспозиції.В міжчасі мав професор побачення теж з д-р Т. Лапичаком.

INDEPENDENT UKRAINE
2315 W. Chicago Ave.
Chicago 22, Illinois
Return Postage Guranteed

MR. M. KAWKA
1916 FORESTDALE AVE.
CLEVELAND 9, OHIO

PRINTED MATTER